

Кафедра історії, правознавства
та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**Тема: ОПЕРАЦІЯ НАТО В АФГАНІСТАНІ (2002 – 2014) ТА МЕТОДИКА
ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ
ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Виконала:

Гапонько Наталія Миколаївна

Спеціальність: 014 Середня освіта

Предметна спеціальність:

014.03 Середня освіта (Історія)

Освітня програма:

Середня освіта (Історія)

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,

доцент Чумаченко О. А.

Допущено до захисту

«18» листопада 2024р.

Завідувач кафедри

Олена ЧУМАЧЕНКО
(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «07» грудня 2024р.

Кількість балів: 89

Оцінка: ECTS B

Підписи членів ЕК:

Маринченко В.В.
Грицишко А.
Чумаченко О.А.
Петренко М.М.
Глухів 2024 рік

Гапонько Наталія Миколаївна, здобувачка другого рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, спеціальність: 014 Середня освіта, предметна спеціальність: 014.03. Середня освіта (Історія), освітня програма: Середня освіта (Історія)

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена аналізу операції НАТО в Афганістані (2002–2014) та методиці використання документальних джерел на уроках всесвітньої історії. У роботі розглянуто передумови, перебіг та наслідки операції «Міжнародні сили сприяння безпеці» (ISAF), її вплив на регіональну та глобальну безпеку, а також роль НАТО в стабілізації Афганістану. Особливу увагу приділено проблемам міжкультурного діалогу, ефективності військових операцій та розбудові афганських інституцій. Окремий розділ присвячено педагогічним підходам до використання документальних джерел як інструменту формування критичного мислення та історичної свідомості учнів. Запропоновано методику аналізу та інтерпретації автентичних джерел з історії міжнародних конфліктів, спрямовану на розвиток практичних навичок та підвищення зацікавленості учнів у вивченні історії.

Ключові слова: НАТО, Афганістан, ISAF, міжнародна безпека, документальні джерела, історична освіта, педагогіка.

Haponko Nataliia Mykolaivna, graduate of the second level of higher education of the Educational and Scientific Institute of Philology and History of the Olexander Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, specialty: 014 Secondary education, subject specialty: 014.03 Secondary education (History), educational program: Secondary education (History)

ABSTRACT

The master's thesis focuses on the analysis of NATO's operation in Afghanistan (2002–2014) and the methodology of using documentary sources in world history lessons. The study examines the prerequisites, course, and consequences of the International Security Assistance Force (ISAF) operation, its impact on regional and global security, and NATO's role in stabilizing Afghanistan. Special attention is given to issues of intercultural dialogue, the effectiveness of military operations, and the development of Afghan institutions. A separate section is devoted to pedagogical approaches to using documentary sources as a tool for fostering critical thinking and historical awareness among students. The proposed methodology for analyzing and interpreting authentic sources on the history of international conflicts aims to enhance practical skills and increase student engagement in studying history.

Keywords: NATO, Afghanistan, ISAF, international security, documentary sources, historical education, pedagogy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОПЕРАЦІЯ НАТО В АФГАНІСТАНІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ.....	11
1.1 Передумови втручання НАТО в Афганістан: геополітичний та історичний контекст	11
1.2 Створення Міжнародних сил сприяння безпеці та передача операції під керівництво НАТО.....	31
1.3 Ключові етапи військових дій НАТО в Афганістані	56
РОЗДІЛ 2. ЗАВЕРШЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ISAF ТА ПЕРЕДАЧА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (2011–2014 РР.).....	71
2.1 Передача відповідальності за безпеку афганським національним силам: успіхи та проблеми.....	71
2.2 Оцінка політичних та соціальних наслідків завершення місії НАТО для Афганістану.....	76
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ.....	85
3.1 Особливості методики викладання сучасної історії на уроках всесвітньої історії.....	85
3.2 Використання документальних джерел як метод активного навчання.....	87
3.3 Структурування уроків із всесвітньої історії на основі аналізу документальних джерел про операцію НАТО в Афганістані.....	91
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Операція НАТО в Афганістані (2002–2014), відома під назвою «Міжнародні сили сприяння безпеці»(МССБ) / “International Security Assistance Force”(ISAF), є однією з наймасштабніших військових місій у новітній історії. Її унікальність полягає у багатонаціональному характері, спрямованості на стабілізацію регіону, боротьбі з тероризмом та розбудові мирного Афганістану. Успіхи та невдачі цієї операції мають значний вплив на сучасну міжнародну політику, розвиток систем колективної безпеки, а також на розуміння ефективності військово-цивільного співробітництва. Попри численні дослідження в контексті військової історії та політичних наук, глибокий аналіз ISAF із педагогічної точки зору залишається недостатньо розробленим.

Актуальність теми також визначається необхідністю формування у молоді критичного ставлення до міжнародних подій. Вивчення операції НАТО в Афганістані через призму документальних джерел дозволяє не лише збагатити уроки всесвітньої історії, а й розвинути навички аналізу історичних фактів та їхньої інтерпретації. Враховуючи сучасні виклики глобальної безпеки, вивчення досвіду ISAF сприяє розумінню природи міжнародних конфліктів, значення багатостороннього співробітництва та ролі демократичних цінностей. Нині є актуальним також вивчення військовополітичної концепції НАТО тому, що вона довела свою дієвість, а також сприяла трансформуванню Альянсу з виключно оборонного союзу у військовополітичну структуру євроатлантичної безпеки.

Об’єкт дослідження: операція НАТО в Афганістані (2002–2014) як багатостороння військова та політична ініціатива у контексті міжнародної безпеки.

Предмет дослідження: історичний контекст, перебіг та наслідки операції ISAF, а також методика використання документальних джерел, пов’язаних із цією операцією, у процесі викладання всесвітньої історії.

Метою дослідження є аналіз операції НАТО в Афганістані (2002–2014) з акцентом на її історичний контекст, перебіг та наслідки, а також розробка

методики використання документальних джерел, пов'язаних із цією операцією, для викладання уроків всесвітньої історії.

Завдання дослідження:

- вивчити геополітичний та історичний контекст втручання НАТО в Афганістан після терактів 11 вересня 2001 року.
- дослідити процес створення Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) та передачу операції під керівництво НАТО.
- з'ясувати ключові етапи військових дій НАТО в Афганістані та їх вплив на ситуацію в країні.
- проаналізувати процес завершення операції ISAF та передачу відповідальності за безпеку афганським силам (2011–2014 рр.).
- оцінити політичні та соціальні наслідки завершення місії НАТО для Афганістану.
- дослідити педагогічну методику використання документальних джерел про операцію НАТО в Афганістані для викладання сучасної історії у школах
- визначити структуру уроків всесвітньої історії на основі аналізу документальних джерел, забезпечуючи формування критичного мислення учнів.

Джерельну базу роботи становлять Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 року; Статут ООН про право «на індивідуальну або колективну самооборону»; резолюція № 1386 Ради Безпеки ООН від 20 грудня 2001 року; резолюція № 1401 Ради Безпеки ООН від 28 березня 2002 року; Стратегічна концепція НАТО 1999 року; Стратегічна концепція НАТО 2010 року; а також виступи офіційних осіб, інтерв'ю та інші документи НАТО, звіти ООН, а також документи, що стосуються регулювання загальної середньої освіти [1–18].

Історіографія. Операції НАТО в Афганістані в період з 2002 по 2014 рік стали важливою частиною сучасної історії, і їх аналіз має величезне значення як для вивчення міжнародних відносин, так і для розуміння динаміки глобальних військових операцій. Історіографія цього питання багатогранна і

включає як англомовні праці, так і роботи українських дослідників, які по-різному підходять до теми операцій НАТО в Афганістані.

Аналіз місії НАТО в Афганістані часто фокусується на політичних, військових та соціальних аспектах її реалізації. Окремі автори звертають увагу на стратегії НАТО, проблеми безпеки та відновлення країни після падіння талібів. Julian Lindley-French (2009)[30] у своїй роботі «ISAF, NATO and the Quest for Stability in Afghanistan» аналізує стратегічні виклики, з якими зіткнулося НАТО в Афганістані, і намагається оцінити, чи досягли вони своїх цілей у сфері стабілізації країни. Автор підкреслює необхідність вдосконалення координації між союзниками для ефективної боротьби з тероризмом і підтримки національної безпеки Афганістану. Diego A. Ruiz Palmer неодноразово досліджував операції НАТО в Афганістані, зокрема у статті «ISAF's mission in Afghanistan (2001–2014)»[34, 35]. Автор оцінює досягнення та невдачі місії, звертаючи увагу на проблеми, пов'язані з відсутністю довіри серед місцевих жителів до іноземних військ, а також на складнощі в реалізації стратегії відбудови. Benjamin Zyla та Laura Grant (2022) в своїй статті «Lessons from NATO's intervention in Afghanistan» підводять підсумки місії НАТО в Афганістані, акцентуючи увагу на тому, що найбільші уроки для НАТО стосуються необхідності чіткої стратегії виходу та створення сталого мирного процесу, а також важливості інтеграції місцевих сил у процес відновлення країни [42].

Інші дослідники аналізують соціальні та економічні наслідки присутності НАТО в Афганістані. V. Chandra у книзі «The Unfinished War in Afghanistan 2001–2014» (2015) детально описує проблеми відбудови афганської економіки та соціальних структур, а також намагається оцінити, наскільки ефективними були спроби західних країн покращити життя цивільного населення через гуманітарні місії та допомогу [22]. У роботі також підкреслюється проблема корупції та її вплив на процес відновлення країни.

Тема операції НАТО в Афганістані у 2002–2014 роках висвітлюється у низці наукових і праць, однак рівень розробленості питання у вітчизняній

літературі залишається недостатнім і потребує подальшого вивчення. Серед праць, що частково торкаються теми, варто виділити статтю С. Чиркова *«Військова операція НАТО в Афганістані: вихід за межі традиційної зони відповідальності»* (2011), яка аналізує еволюцію завдань НАТО під час афганської кампанії та її вплив на трансформацію альянсу [77]. Автор акцентує увагу на важливості операції як прикладу розширення географії діяльності НАТО, однак детальний аналіз її результатів обмежується загальними висновками про її ефективність. І. Шишкіна, О. Воронової і Т. Дацьо (2023) *«Міжнародні відносини Україна – НАТО: сучасний стан і шляхи розвитку»* частково згадується роль України у контексті операції в Афганістані. Проте основна увага присвячена сучасним відносинам України з НАТО, а не аналізу українського внеску в операцію [78].

Публікація М. Нікольського *«Операція “Анаконда” та її наслідки для НАТО»* зосереджена на деталях однієї з ключових операцій НАТО в Афганістані. Автор досліджує тактичні та стратегічні аспекти операції «Анаконда», її успіхи та труднощі, а також вплив на майбутні дії Альянсу. Проте матеріал фокусується виключно на окремому епізоді, залишаючи без уваги ширший контекст афганської кампанії [66]. І. Судак у статті *«Стратегічні пріоритети безпекової політики Канади на прикладі військової операції в Афганістані»* (2014) досліджує аспекти участі Канади в операції НАТО. У праці розглянуто стратегічні цілі Канади та їх реалізацію, що дозволяє отримати ширше розуміння загальних тенденцій у проведенні операції, однак аналіз обмежується канадським контекстом [74].

Використання англomовних джерел в процесі викладання всесвітньої історії є актуальним та ефективним методом. Українські дослідники активно досліджують методику роботи з історичними джерелами, зокрема англomовними, та їхнє використання на уроках історії. Так, Власов В. у статті *«Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів»* (2009) підкреслює важливість використання історичних документів і джерел у навчальному процесі. Він наголошує, що методика роботи з джерелами дозволяє учням

глибше розуміти контекст подій і розвивати навички критичного мислення [43]. Яковенко Г. у своєму посібнику «Методика навчання історії» (2017) описує, як впровадження сучасних джерел, зокрема англомовних, допомагає учням не лише вивчати історичні події, а й аналізувати їх у глобальному контексті. Використання таких джерел дозволяє учням поглиблено вивчати міжнародні відносини і політичні стратегії, зокрема в контексті операцій НАТО [80]. Мокрогуз О. в своїй роботі «Робота з джерелами інформації на уроках історії» (2008) зазначає, що важливим компонентом викладання історії є розвиток критичного мислення через аналіз первинних джерел. Для учнів важливо вміти розрізняти різні інтерпретації історичних подій, що особливо актуально при роботі з англомовними джерелами, де події можуть бути висвітлені з іншого кута зору [61, 62]. Сокур Л. у своїй статті «До питання використання документів на уроках історії» (2010) пропонує конкретні методи роботи з англомовними джерелами, що дозволяють учням отримувати знання про сучасні міжнародні конфлікти та стратегії безпеки [73].

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1994 року (рік утворення ісламістського руху Талібан) по 2014 рік. Нижня межа обумовлена зверненням до історичних подій, що зумовили причини розгортання операцій НАТО в Афганістані.

Методи дослідження. Під час дослідження теми було використано такі загальні наукові методи як:

- аналіз (наприклад, для розуміння сутності подій в Афганістані 2002–2014 рр. буде проаналізовано їх основні проблеми).
- геополітичний метод для визначення близькості базових проблем у процесі реалізації регіональної політики.
- історичний метод для прослідковування загальних і найзначніших історичних фактів і тенденцій у взаємовідносинах НАТО з офіційним Афганістаном.

Методологічною основою роботи є принципи науковоісторичного дослідження, а саме принципи історизму, наукової об'єктивності, всебічності і конкретизації.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі операції ISAF в Афганістані з акцентом на її значенні для системи міжнародної безпеки, політики НАТО та локальних перетворень в Афганістані. Робота вперше пропонує інтеграцію документальних джерел, пов'язаних з операцією ISAF, у структуру уроків всесвітньої історії. Детально обґрунтовано методику використання таких джерел як інструменту формування критичного мислення, розуміння причинно-наслідкових зв'язків та навичок роботи з історичними текстами.

Окрім того, дослідження сприяє заповненню прогалін у педагогічній літературі щодо методів аналізу автентичних документів з історії міжнародних конфліктів. Запропоновано нові підходи до викладання складних тем, таких як війни, тероризм і стабілізаційні операції, що сприяють формуванню у школярів глибшого розуміння сучасних викликів світу.

Практична значущість роботи полягає у розробці методики, яка може бути застосована в шкільній програмі при вивченні всесвітньої історії. Запропонований підхід включає використання документів НАТО, звітів ООН, витягів з дипломатичних листувань, які демонструють хід операції ISAF, рішення Альянсу та вплив міжнародної спільноти на врегулювання конфлікту.

Ця методика може використовуватися вчителями для розвитку аналітичних та комунікативних навичок учнів, а також для формування їхнього розуміння глобальних викликів і ролі міжнародних організацій. Крім того, результати роботи можуть бути корисними для створення посібників, інтерактивних матеріалів та мультимедійних презентацій, які дозволять ефективніше вивчати складні міжнародні події.

Апробація. Гапонько Н. Операції НАТО в Афганістані в 2002–2007 рр. Глухівські історико-філософські читання: збірник наукових праць / [редкол.:

Гриценко А.П., голова та ін.]. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2024. Вип. 2. 259 с. : іл.

Структура роботи. Магістерська робота обсягом 108 сторінок складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури (82 найменування).

РОЗДІЛ 1. ОПЕРАЦІЯ НАТО В АФГАНІСТАНІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

1.1 Передумови втручання НАТО в Афганістан: геополітичний та історичний контекст

На початку XXI століття міжнародний тероризм став однією з найсерйозніших загроз для глобальної безпеки, впливаючи на політичні, соціальні та економічні процеси у світі. Наприкінці XX століття терористичні угруповання значно посилили свою активність, використовуючи радикальні ідеології, сучасні технології та глобалізацію для досягнення своїх цілей. Одним із ключових факторів цього процесу стало зростання екстремістських ісламістських рухів, які використовували релігійну риторику для виправдання насильства та мобілізації прихильників.

Терористичні атаки у 1990-х роках, такі як вибух у Всесвітньому торговому центрі у Нью-Йорку в 1993 році, вибухи американських посольств у Кенії та Танзанії в 1998 році, а також напад на корабель USS Cole у 2000 році, стали попередженнями для міжнародної спільноти щодо зростаючої сили терористичних організацій. Ці події були частиною кампанії «Аль-Каїди», створеної Осамом бін Ладеном у 1988 році. «Аль-Каїда» вирізнялася своєю здатністю діяти як глобальна мережа, залучаючи ресурси та бойовиків з різних країн і координуючи складні операції на міжнародному рівні. Її ідеологія ґрунтувалася на концепції «джихаду» проти західних країн та їхніх союзників, які вважалися відповідальними за утиск мусульманських країн і народів[19].

Кульмінацією діяльності «Аль-Каїди» стали теракти 11 вересня 2001 року, які залишаються найбільш руйнівним терористичним нападом в історії. У цей день 19 терористів, пов'язаних із «Аль-Каїдою», захопили чотири пасажирські літаки. Два з них було спрямовано на вежі-близнюки Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку, що призвело до їхнього повного руйнування. Третій літак врізався в будівлю Пентагону у Вашингтоні, а четвертий, завдяки

героїчним діям пасажирів, не досяг своєї цілі й упав у Пенсільванії. Ці атаки призвели до загибелі майже 3 тисяч людей із понад 90 країн, завдавши колосальних людських і матеріальних втрат.

Теракти 11 вересня викликали безпрецедентну реакцію з боку міжнародної спільноти. Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію №1368 від 12 вересня 2001 року, яка засуджувала напади й визнавала право США на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН. Крім того, було прийнято резолюцію №1373 від 28 вересня 2001 року, що зобов'язувала держави співпрацювати у протидії фінансуванню тероризму та посилювати заходи безпеки. НАТО вперше в історії активувало статтю 5 Північноатлантичного договору, яка передбачає колективну оборону, оголосивши, що напад на США є нападом на всіх членів Альянсу[13].

У відповідь на ці події Сполучені Штати розпочали військову операцію «Нескорена свобода» в Афганістані, метою якої була ліквідація «Аль-Каїди» та її підтримуючого режиму «Талібану». Кампанія набула міжнародного характеру завдяки формуванню коаліції, яка включала понад 40 країн. Війна проти тероризму стала новим етапом у світовій політиці, змінюючи пріоритети міжнародних відносин і викликаючи довготривалі наслідки для безпеки, економіки та прав людини. Теракти 11 вересня заклали основу для радикальних змін у міжнародній системі безпеки, включаючи створення нових антитерористичних структур, посилення заходів безпеки та перегляд концепцій національної оборони у багатьох країнах[24].

Теракти 11 вересня 2001 року, які стали наймасштабнішим актом тероризму в історії, викликали потужну реакцію США та міжнародної спільноти. Ці події змусили світ переосмислити глобальну систему безпеки й підходи до боротьби з терористичними загрозами. У відповідь на теракти президент США Джордж Буш-молодший 20 вересня 2001 року проголосив початок «війни з тероризмом» (War on Terror). Ця стратегія передбачала не лише знищення терористичних організацій, таких як «Аль-Каїда», а й усунення режимів, які їм сприяли. Ключовим об'єктом стала держава Афганістан, де

режим «Талібану» надавав притулок Осамі бін Ладену та іншим лідерам «Аль-Каїди».

Реакція міжнародної спільноти була швидкою й скоординованою. Уже 12 вересня 2001 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію №1368, яка засуджувала теракти й визнавала право держав на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН[2]. Цей документ закликав усі держави світу співпрацювати у притягненні до відповідальності організаторів нападів. 28 вересня 2001 року було ухвалено резолюцію №1373, яка зобов'язувала держави вживати заходів для запобігання фінансуванню тероризму, посилювати міжнародне співробітництво та зміцнювати внутрішню безпеку. Ці резолюції стали основою для глобальної боротьби з тероризмом [13].

Важливою віхою у відповіді на теракти стало вперше в історії НАТО активування статті 5 Північноатлантичного договору, яка проголошує, що напад на одного члена Альянсу є нападом на всіх. Це рішення було ухвалене 2 жовтня 2001 року і дозволило НАТО надати США повну підтримку, включаючи розвіддані, логістичну допомогу та захист повітряного простору. Таке рішення підкреслило солідарність міжнародної спільноти й важливість багатосторонньої співпраці [20].

Формування міжнародної коаліції проти тероризму стало ще одним важливим кроком у боротьбі з «Аль-Каїдою». Сполучені Штати, спираючись на підтримку понад 40 країн, 7 жовтня 2001 року розпочали військову операцію «Нескорена свобода» (Operation Enduring Freedom) в Афганістані. Її метою було знищення баз «Аль-Каїди», усунення режиму «Талібану» та створення умов для стабілізації країни. До коаліції приєдналися такі країни, як Велика Британія, Німеччина, Франція, Канада, Австралія та інші. Операція мала міжнародну легітимність завдяки підтримці резолюцій ООН, які визнавали загрозу, що походила від «Аль-Каїди» та «Талібану».

Пізніше, 20 грудня 2001 року, була ухвалена резолюція ООН №1386, яка санкціонувала створення Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) для підтримки стабільності в Афганістані. ISAF стали важливим інструментом у

стабілізації ситуації та підтримці зусиль міжнародної спільноти у боротьбі з тероризмом.

Таким чином, реакція США та міжнародної спільноти на теракти 11 вересня характеризувалася швидкістю, рішучістю та масштабністю. Проголошення «війни з тероризмом», формування широкої міжнародної коаліції та ухвалення резолюцій ООН стали основою для багаторічної глобальної кампанії проти тероризму, яка суттєво вплинула на міжнародні відносини, безпеку та політику.

Афганістан протягом десятиліть займав ключове місце у геополітичних розрахунках провідних світових та регіональних держав завдяки своєму стратегічному розташуванню та ролі в регіональній безпеці. Його територія, яка є сполучною ланкою між Центральною, Південною та Західною Азією, стала не лише ареною конфліктів, але й базою для діяльності терористичних угруповань, таких як «Аль-Каїда» та «Талібан», що створювали загрозу міжнародній стабільності [21].

Після виведення радянських військ у 1989 році Афганістан поринув у стан громадянської війни, що дозволило терористичним організаціям укорінитися в країні. У 1996 році до влади прийшов рух «Талібан», який встановив авторитарний ісламістський режим. Одним із ключових союзників «Талібану» стала «Аль-Каїда» – транснаціональне терористичне угруповання, очолюване Осамом бін Ладеном. Афганістан перетворився на їхню головну базу для тренувань, фінансування та планування атак. Саме тут було організовано теракти 11 вересня 2001 року, які стали кульмінацією глобальної терористичної загрози.

Геостратегічне розташування Афганістану робить його одним із найважливіших пунктів у Центральній та Південній Азії. Країна межує з шістьма державами, включаючи Пакистан, Іран, Китай, Туркменістан, Узбекистан і Таджикистан, і виступає природним коридором для торгівлі та енергетичних ресурсів між Азією, Близьким Сходом і Європою. Афганістан контролює доступ до важливих транспортних маршрутів, таких як

Трансафганський газопровід, що посилює інтерес до країни з боку великих держав [33]. Однак відсутність стабільності й панування терористичних угруповань створюють перешкоди для реалізації економічних та інфраструктурних проєктів.

Дестабілізація Афганістану має серйозні наслідки для сусідніх держав і всього світу. Пакистан, який довгий час підтримував «Талібан», опинився перед загрозою посилення внутрішнього тероризму та міжетнічних конфліктів. Узбекистан і Таджикистан стикаються із загрозами проникнення радикальних ісламістських ідей через південні кордони. Іран занепокоєний поширенням наркотрафіку та збільшенням потоку біженців. Китай, у свою чергу, вбачає в нестабільності Афганістану загрозу для Сіньцзян-Уйгурського автономного району, що межує з Афганістаном. Крім того, дестабілізація Афганістану негативно впливає на глобальну боротьбу з наркотрафіком, оскільки країна є найбільшим виробником опіуму у світі.

Геополітичне значення Афганістану обумовлює його центральну роль у питаннях регіональної безпеки. Країна залишається одночасно зоною ризику та ключовим елементом у стратегіях протидії тероризму й забезпечення стабільності в Центральній і Південній Азії. Цей складний баланс між стратегічним потенціалом і постійними загрозами визначає політику великих держав щодо Афганістану, а також важливість міжнародної співпраці у вирішенні проблем регіону.

Афганістан перетворився на міжнародний центр із підготовки терористів для священної війни в КНР, Чечні та Кашмірі. Вважається, що в Афганістані за роки перебування при владу руху Талібан, пройшли підготовку понад 70 тисяч бойовиків. З 1996 року в країні мешкав Усама бен Ладен, який брав участь в Афганській війні проти Радянського Союзу. Афганістан він зробив базою терористичної організації Аль-Каїда[36].

Між Талібаном та Аль-Каїдою склалися тісні стосунки: таліби надавали Аль-Каїді притулок, а Аль-Каїда – ідеологічну, фінансову та військову підтримку талібському режиму.

Спочатку, США не заважали Талібану, розглядаючи його як противагу впливу Ірану та Росії в Афганістані, як союзника їх власних союзників - Пакистану та Саудівської Аравії[41]. Сполучені Штати вважали, що таліби здатні забезпечити порядок в Афганістані та стати партнерами американських компаній, які хотіли прокласти територією Афганістану трубопроводи для транспортування нафти та газу з Центральної Азії та Каспію. Проте, після терористичних нападів Аль-Каїди на американські посольства на території Африки в 1998 році, Аль-Каїда разом с Талібаном перетворилися на об'єкт зростаючого американського та міжнародного тиску.

У серпні цього ж року американські кораблі обстріляли крилатими ракетами «Томагавк 4» терористичні табори підготовки терористів Аль-Каїди в Афганістані, намагаючись знищити Усаму бен Ладена, якого звинуватили в терактах проти американських дипломатичних представництв у Танзанії та Кенії де загинуло 227 чоловік, переважно місцеві жителі[19].

В 1999 році Рада безпеки ООН висунула вимогу про видачу талабаном у судовому порядку Усаму бен Ладена, заборонила більшість авіарейсів як до, так і з Афганістану та запровадила економічні санкції проти режиму Талібан. Наприкінці 2000 року Рада Безпеки заборонила продаж або передачу військової техніки Талібану.

Станом на 11 вересня 2001 року, Талібан контролював більшу частину Афганістану та був домінуючою військовою силою у країні. Незважаючи на сильний міжнародний тиск, Талібан підтримував тісні зв'язки з Аль-Каїдою і не виявляв бажання припинити підтримку цієї організації та видати Усаму бен Ладена. Однак, поступово з'явилися ознаки змін. Північний Альянс у 2000 та на початку 2001 року реорганізував свої війська, готуючись, очевидно, до нового наступу на Талібан. Наступні повідомлення свідчили про те, що США розглядали можливість допомогти Північному Альянсу та росії – його головному закордонному союзнику – у здійсненні наступу на Талібан [30]. За два дні до теракту 11 вересня 2001 року агенти Аль-Каїди вбили визнаного лідера Північного Альянсу А.Ш. Массуда, з чого можна зробити висновок, що

напад на США був запланований так, що він збігався в часі з новим наступом на Північний Альянс.

Майже відразу після терористичних актів 11 вересня 2001 року, США та інші країни визначили, що їх ймовірним виконавцем є Аль-Каїда. У зверненні президента Джорджа Буша до Конгресу США та Американського народу 20 вересня йшлося: «Хто напав на нашу країну? Усі докази, зібрані нами, вказують на широку мережу терористичних організацій, відому під назвою Аль-Каїда»[13]. Згодом Уряд Великої Британії оприлюднив докази, що пов'язували Аль-Каїду та її лідера Усаму бен Ладена з цими терактами. Заявлялося також, що «існує» дуже специфічний доказ провини бен Ладена та його прибічників, який є настільки таємним, що його неможливо оприлюднити.

У зверненні 20 вересня Дж. Буш вимагав від режиму Афганістана: «передати органам влади Сполучених Штатів усіх керівників Аль-Каїди, які ховаються на вашій землі. Звільнити всіх примусово утримуваних в Афганістані іноземців. Захистити іноземних журналістів, дипломатів і працівників служб міжнародної допомоги в країні. Негайно й назавжди закрити всі табори підготовки терористів в Афганістані та передати відповідним органам влади всіх терористів і всіх осіб, які їх підтримують. Надати Сполученим Штатам повний доступ до таборів підготовки терористів, аби ми могли впевнитись, що вони вже не діють»[3].

Він додав, що «ці вимоги не підлягають змінам чи обговоренням. Талібан повинен діяти і діяти негайно. Він або видасть терористів, або зазнає їх участі». Проте, 21 вересня таліби відповіли відмовою, пояснюючи це тим, що американці не надали достатньо вагомих доказів причетності цієї організації до атак у Нью-Йорку і Вашингтоні.

Невдовзі, 22 вересня дві держави, які визнавали режим Талібан (ОАЕ і Саудівська Аравія), розірвали з Афганістаном дипломатичні відносини. Після чого з Афганістану в Іран і Пакистан хлинув величезний потік біженці [24].

США отримали безпрецедентну міжнародну підтримку, 12 вересня Рада Безпеки ООН одноголосно висловила беззастережний осуд терористичних

нападів і заявила про рішучий намір боротися проти загрози міжнародному миру та безпеці, які становлять терористичні акти. Того ж дня Генеральна Асамблея ООН суворо засудила теракти та закликала до міжнародного співробітництва, щоб притягнути зловмисників, організаторів і їх спонсорів до відповідальності.

Станом на початок жовтня 2001 року, незважаючи на повторні вимоги з боку міжнародного співтовариства, Талібан не видав ні Усаму бен Ладена, ні інших членів Аль-Каїди. Після цього, США вдалося до рішучих дій.

Правовою основою для військових дій США став пункт 51 Глави VII Статуту ООН про право «на індивідуальну або колективну самооборону»[2]. В цьому статуті мова йшла про те, що даний статут ні в якій мірі не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону. В випадку, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації, доти поки Рада Безпеки не прийме заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки. Заходи, прийняті Членами Організації при здійсненні цього права на самооборону, повинні бути негайно повідомлені Раді Безпеки і жодним чином не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки.

7 жовтня США почали воєнні дії. Президент Дж. Буш санкціонував нанесення повітряних ударів по столиці Афганістану Кабулу і ряду інших міст. Почалася військова операція «Непохитна свобода», в якій найактивнішу участь взяв найближчий союзник США – Великобританія. Серед цілей були зенітні системи, військові штаби, табори підготовки терористів, військові аеродроми та зосередження військової техніки, а також президентський палац і будівля національного радіо та телебачення.

На допомогу американцям поспішили багато європейських країн, які в добровільному порядку увійшли до «антитерористичної коаліції».

На підтримку США Північноатлантичний блок вперше у своїй історії ввів в дію Статтю 5 Вашингтонського договору «сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх; і, відповідно, вони домовляються, що у

разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, також включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні[4, 7].

Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раді Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення та підтримання міжнародного миру та безпеки».

Головною воєнною метою коаліції було забезпечення, насамперед, контролю над повітряним простором Афганістану, з метою уникнути атак на авіацію коаліції і дати США та її партнерам можливість без перешкод завдавати наступних повітряних ударів і здійснювати авіаційне транспортування наземних військ та техніки. Повітряна техніка Талібану була досить застарілою – техніка радянських часів, а їхня боєздатність була дуже низькою.

Жоден літак коаліції під час усієї операції не провів жодного повітряного бою. Протиповітряна оборона Талібану була першої ж ночі повністю виведена з ладу ударами з повітря, а наступної ночі – були зруйновані всі, окрім однієї авіабази Талібану.

На третій день операції (9 жовтня) повітряні удари продовжувалися – вперше в умовах дня. Для досягнення головної мети знадобилася набагато менша інтенсивність повітряних атак, ніж під час повітряних операцій НАТО в Косово в 1999 році, не кажучи вже про війну в Перській затоці в 1991 році.

Талібан не мав підтримки ззовні, адже після початку бойових дій Саудівська Аравія та ОАЕ відкликали своє дипломатичне визнання афганського режиму. США змусили Пакистан відмовитись від талібів політикою погроз і економічних стимулів, що мало два важливі наслідки. По-перше, пакистанські війська охороняли кордон з Афганістаном, щоб не допустити втечі бойовиків

до Пакистану. По-друге, командування США знало практично все про дислокацію талібів, завдяки допомозі пакистанської служби розвідки, яка, як уже зазначалося у 1990-х рр. планувала більшість операцій талібів [30]. Таким чином, коаліція була впевнена у своєму контролі над повітряним простором Афганістану.

Тепер увага була зосереджена на підготовці до наземної кампанії. США з самого початку чітко дали зрозуміти, що не планують розгорнути численні сухопутні війська в Афганістані. Крім того, через віддаленість і замкнутість території країни, військам коаліції було б дуже складно, майже неможливо, навіть за підтримки сусідніх держав, розгорнути важку бронетехніку. Тому коаліції, якщо вона мала намір перемогти Талібан, довелося б покладатися на союзників усередині афганської опозиції. Це біло проблематичним. Опозиція Талібану була різною і роздробленою, складалась з окремих угруповань, що перебували як на території Афганістану, так і поза його межами. Здатність цих угруповань створити єдиний фронт та їх надійність як потенційних союзників викликали сумнів. Північний Альянс – провідна опозиційна сила в Афганістані, особливо з воєнної точки зору, – складався переважно з таджиків та узбеків. Це зумовило загрозу того, що будь-який режим, де домінуватиме Північний Альянс, нашттовхнеться на опір пуштунської етнічної більшості, що серйозно ускладнить зусилля, спрямовані на стабілізацію країни після війни [36].

Головною опозиційною силою поза межами Афганістану була Римська група. Вона була створена США, одразу після 11 вересня 2001 року. Римська група була згуртована навколо прихильників колишнього короля Афганістану, етнічного пуштуна, Мохаммеда Захір Шаха. Група була широкою коаліцією роялістів, учасників антирадянського опору та лідерів племінних і кланових груп. Їх головна перевага полягала в тому, що вони могли претендувати на певну репрезентативність, на відміну від Північного Альянсу, на підтримку з боку пуштунської більшості населення. Група виступала за скликання Лойї Джирги – ради старійшин, за участю представників всіх етнічних груп – як основу нового політичного врегулювання в Афганістані. Проте, Римська група

без жодних сил в Афганістані не розглядалася як воєнний союзник [13]. Те, що вона з 1970 - х рр. перебувала за межами Афганістану, також ставило під сумнів розрахунки на підтримку у країні. Єдиною військовою силою, що протистояла Талібану на території Афганістану, був північний Альянс із приблизно 10–15 тис. бійців і важким озброєнням – артилерією і танками.

Наприкінці жовтня 2001 року, кілька чинників зумовили вирішальний поворот у війні та воєнну поразку Талібану в листопаді-грудні. По-перше, на заході зростало занепокоєння перебігом війни. Попри майже місячне бомбардування та повний контроль коаліції над повітряним простором Афганістану, Талібан продовжував контролювати більшу частину території країни, а на землі не була досягнута жодна значна перемога. 29 жовтня генерал Т. Френкс, командувач Центрального командування США, був змушений спростувати твердження про те, що війна «зайшла в безвихідь». Тим часом, спроби досягти домовленостей стосовно можливого післявоєнного устрою країни були малоефективними. Сподівання на появу потужної пуштунської опозиції Талібану чи масовий вихід з його лав виявилися надто оптимістичними. Наприкінці жовтня – початку листопада США вдалися до «килимового бомбардування» передових позицій Талібану та Аль-Каїди в Мазарі-Шарифі[29]. 30 жовтня в Душанбе, столиці Таджикистану, генерал Т. Френкс зустрівся з головнокомандувачем північного Альянсу генералом М. Фахімом, завдяки чому була досягнута домовленість про посилення взаємодії між США та Північним Альянсом. Зокрема, було вирішено подвоїти чисельність контингенту сил спеціального призначення США, що разом з Північним Альянсом брали участь у наземних операціях. Спеціальні служби виконували дуже відповідальну функцію – високоточне лазерне наведення авіації коаліційних сил на цілі передових позицій Талібану та Аль-Каїди. Крім того, дуже важливим чинником було постачання Росією техніки Північному Альянсу. За повідомленнями, Росія озброїла узбецькі та таджицькі підрозділи спеціального призначення зі складу військ Північного Альянсу, а російські

військові командували танковими та вертолітними підрозділами, що атакували передові позиції Талібану [75].

Хоча на цьому етапі сили Талібану та Аль-Каїди ще мали кількісну перевагу над Північним Альянсом, однак, поєднання таких чинників, як посилені повітряні удари США; використання сил спеціального призначення, що разом з Північним Альянсом коригували повітряні атаки; російська техніка та військова допомога, – в листопаді призвело до безладного відступу військ Талібану.

Вірогідно, що військові можливості Талібану значно послабило також припинення діяльності пакистанського Міжвідомчого розвідувального управління, що відіграло центральну роль у згуртованні Талібану в боєздатну силу та в координації його успішних військових операцій наприкінці 1990-х рр. Спочатку, центром зосередження зусиль коаліції сил стало північне місто Мазарі-Шариф, важливе у стратегічному аспекті, оскільки воно забезпечує контроль над підходами до мосту Дружби, що з'єднує Афганістан та Узбекистан і є ключовим каналом постачання військових припасів та гуманітарної допомоги до країни. За тиждень до 9 листопада дві третини усієї кількості авіаційних боєприпасів, скинутих на Афганістан, були спрямовані Талібану в Мазарі-Шарифі. Не витримавши такого нападу, оборона Талібану зламалася, і 9 листопада сили Північного Альянсу захопили місто. Відразу після падіння Мазарі-Шарифу, почався крах Талібану, як політичної і військової сили. Протягом кількох наступних днів війська Північного Альянсу захопили ряд міст у північній і центральній частині країни, зокрема: Саманган, Баміан, Талукан, Баглан, Пулі-Хумрі, Герат і Шінданд [29].

У багатьох випадках війська талібів замість того, щоб битися, втікали, здавалися в полон, починали переговори з Північним Альянсом або просто переходили на бік противника. США виділяли значні кошти на підкуп командирів і солдат Талібану, допомагаючи змінити наземну політичну та воєнну ситуацію. На той час війська північного Альянсу наблизилися до місцевості, розташованої північніше Кабула, а США з повітря тиснули на

позиції сил першого ешелону Талібану в цьому районі. Під тиском США та Пакистану, Північний Альянс погодився не вступати до Кабула, поки не буде досягнута детальна домовленість про новий Уряд. Проте, 12 листопада Північний Альянс порушив свої обіцянки, і 2 тисячі бійців увійшли до Кабула, захопивши ключові будівлі, які покинули бійці Талібану та Аль-Каїди. 15 листопада східне місто Джалалабад також здалося північному Альянсу[29].

Залишилось два основних зосередження військ Талібану та Аль-Каїди: на півночі країни – в місті Кундуз, і на півдні – в колісці Талібану, в місті кандагар. В середині листопада того ж року, Кундуз було оточено військами Північного Альянсу під командуванням генерала А.Р. Достума. США здійснювали потужне бомбардування міста. Північний Альянс вів переговори з бійцями Талібану та Аль-Каїди, ставлячи їм строк здачі в полон, але домовленості досягти не вдалося. 22 листопада сили Північного Альянсу почали військову операцію у Кундузі. Захоплення міста відбулося за кілька наступних днів і супроводжувалося повідомленнями про масові розстріли на місці та прояви жорстокості[29].

Більша частина бійців Талібану здалася або перейшла на бік противника, а іноземні бойовики запекло оборонялися. Кілька тисяч бійців Талібану та Аль-Каїди були захоплені в полон.

Після падіння Кундуза 24 листопада центр уваги змістився на Кандагар. Американська авіація продовжувала бомбити талібські сили, що обороняли місто. До початку грудня війська Північного Альянсу наблизилися до Кандагара з півночі, але відірвалися надто далеко від своїх тилкових баз. Тим часом різноманітні пуштунські групи, що виступали на боці різних лідерів, знову з'явилися на півдні або ті, що вийшли зі складу Талібану.

Наслідком цього було те, що відновилися сутички з приводу контролю над Кандагаром. 26 листопада підрозділ чисельністю близько 1000 морських піхотинців США влаштував південно-західніше від Кандагару аеродром передового базування Кемп рно й розгорнув там транспортні та ударні вертольоти, реактивні літаки вертикального зльоту та бронетранспортери. На

той час це був найбільший контингент сухопутних військ США, що брали участь у конфлікті[67].

У цій невизначеній ситуації пуштунські лідери ініціювали переговори з Талібаном. Талібан пішов на поступки і 7 грудня 2001 року відвів війська від Кандагара, а управляючим міста, за взаємною домовленістю між місцевими пуштунськими кланами, був призначений Г.А Шерзай який обіймав цю посаду до приходу Талібана в 1994 році. Попри наполегливу вимогу США затримати лідера Талібана муллу Омара та незважаючи на перебування неподалік американських морських піхотинців виявилось, що мулла Омар утік, або йому дали втікти з Кандагара. Падіння Кандагара означало капітуляцію останнього міста, що контролювалося Талібаном.

Таким чином, режим повністю розвалився. Однак, на півдні країни ситуація залишалась хаотичною. На думку одного з оглядачів: «Це, нічия земля, вона не контролюється ні Талібаном, ні Північним Альянсом, тут не діють закони, відбувається що завгодно, і не можна розрізнити, де дійсність, а де жахливе марення»[67].

Після усунення Талібана від влади, першочерговою турботою США стали лідери Талібана та Аль-Каїди, а також уцілілі бійці, що склали ядро цих організацій. Повідомлялося, що близько 1200 бійців, серед яких були, начебто Усама бен Ладен, і можливо, мулла Омар, ховаються в печерах поблизу Тора-Бори та Хосту в Білих горах, неподалік афганського кордону з Пакистаном. У грудні 2001 року США розпочали важке бомбардування району Тора-Бора з літаків В - 52, застосовуючи надзвичайно руйнівні боєприпаси об'ємного вибуху. Крім того, США уклали союзи з місцевими угрупованнями, мобілізувавши проти сил Талібана та Аль-Каїди підрозділ чисельністю до 1500 бійців. Операція виявилась тривалішою та складнішою ніж очікувалось через те, що бійці Талібана та Аль-Каїди відступили до гір, а місцеві союзники США виявили себе небоєздатними та політично ненадійними. Надходила інформація про те, що місцеві союзники США нібито домовлялися з бійцями Талібана та давали їм можливість втекти. США змогли затримати понад 500 бійців

Талібану та Аль-Каїди, 300 з яких згодом переправили до американської військової бази Гуантанамо Куба. Однак, силами США та їх союзників не вдалося повністю оточити бійців Талібану, і багато з них, у тому числі, як вважають, Усама бен Ладен, утекли через кордондо Пакистану[30]. Битва за Тора-Бору виявилася суттєвою невдачею у кампанії США, розгорнутою з метою захоплення чи знищення уцілілих бійців Талібану та Аль-Каїди та головних лідерів, включно з Усамою бен Ладеном.

Під пильним керівництвом американської адміністрації та за активної участі НАТО та ООН почалося будівництво «демократичного» Афганістану[9]. При цьому ООН, як головна міжнародна структура, безумовно, не могла залишатися осторонь від афганської проблеми. Під її егідою на початку грудня 2001 р. в Бонні відбулася перша історична конференція по Афганістану, за підсумками якої країна отримала тимчасову адміністрацію на чолі з Хамідом Карзаєм.

Коли в листопаді 2001 року стало зрозумілим, що режим Талібану розвалюється, першочергової важливості набуло питання створення засад політики та безпеки в післявоєнному Афганістані. Починаючи з вересня, різноманітні опозиційні групи брали участь в обговореннях, що відбувались за підтримки США та ООН. Усі погодились, що треба скликати Лойю Джиргу, але домовленість про склад будь-якого нового Уряду досягнута не була, і напруженість між різними групами не зникла. В листопад наземні події в Афганістані випередили політичні дискусії про майбутнє країни. Швидке просування сил Північного Альянсу на півночі країни та їх вступ до Кабула забезпечили де факто домінуючій таджицько-узбецькій групі контроль над більшою частиною території країни, в тому числі над столицею та інститутами центральної влади – якщо такі взагалі існували. Північний Альянс захопив урядові будівлі, призначив своїх лідерів М.К. Фахіма, М.Ю. Кануні відповідно міністрами оборони, внутрішніх і закордонних справ та опирався намаганням створити Уряд на більш високих засадах [29].

Під тиском міжнародної спільноти Північний Альянс врешті погодився взяти участь у переговорах з іншими групами про нової Уряд. Спеціальний представник Генерального секретаря ООН в Афганістані Л. Брагімі з 27 листопада по 5 грудня зібрав в Бонні для переговорів чотири основні групи: Північний Альянс; Римську групу, що, по суті, представляла етнічне пуштунське населення; Кіпрську групу, підтримувану Іраном; Пешаварську групу, підтримувану Пакистаном[6]. Результатом переговорів стала Боннська угода, якою був створений новий уряд Афганістану та закладені сазани довгострокового політичного процесу в країні. Боннською угодою встановлювався новий, Тимчасовий уряд - протягом наступних шести місяців, починаючи з 22 грудня 2001 року, Тимчасовий уряд мав відповідати за повсякденне державне управління в Афганістані та створення ряду певних установ, за допомогою яких мала здійснюватись відбудова держави, зокрема: Центрального банку, Комісії з державної служби та Комісії з прав людини. Крім того, в угоді містилося положення про надзвичайну Лойю Джиргу, яку планувалося скликати до червня 2002 року та яка мала прийняти рішення стосовно Перехідного уряду з метою здійснення «перехідного державного управління з широким представництвом» [9].

Для визначення процедури формування складу надзвичайної Лойї Джирги Тимчасовий уряд мав створити Спеціальну незалежну комісію з питань скликання Лойї Джирги. В угоді містилося зобов'язання створити «уряд повного представництва» шляхом «вільних і чесних виборів», що повинні відбутися не пізніше двох років після проведення Лойї Джирги. Був також пункт про створення конституційної Лойї Джирги, що мала бути скликана протягом 18 місяців від дня створення перехідного уряду, з метою прийняття нової Конституції Афганістану. Перехідна адміністрація мала також протягом двох місяців із дня заснування створити конституційну комісію для допомоги і підготовці нової Конституції. І нарешті, в Боннській угоді містився запит до Ради Безпеки ООН про дозвіл на термінове розміщення міжнародного

військового контингенту –«для підтримки в забезпеченні безпеки в Кабулі та прилеглих регіонах»[6].

Особливо суперечливими під час переговорів в Бонні виявилися питання про керівництво та склад Тимчасового уряду. Північний альянс наполягав на кандидатурі Б.Раббані (який був президентом у період, коли Альянс контролював Кабул на початку 1990-х років) на посаду глави Тимчасового уряду та погрожував, що інакше не визнаватиме Уряд[41]. Римська група бажала бачити на цій посаді колишнього короля Захір Шаха. Під тиском США обидві групи погодилися на компромісного кандидата на посаду глави Тимчасового уряду, який влаштовував більшість сторін і мав давні зв'язки зі США - етнічного пуштуна Х. Карзая. Проте, склад Тимчасової адміністрації відповідав фактично домінуючому стану Північного Альянсу: Альянс одержав 17 із 30 урядових посад, Римська група - вісім, а Кіпрська та Пешаварська групи - по одній [30].

Згідно з мандатом Боннської угоди, Тимчасовий уряд почав виконувати свої повноваження з 22 грудня 2001 року. Перед Урядом і його главою Х. Карзаєм постали величезні проблеми. Лояльність як Північного Альянсу, так і південних пуштунських лідерів до уряду та Боннського процесу була сумнівною. Після падіння Талібану регіональні лідери знову зміцнили свою владу на переважній частині території Афганістану, а компетенція Тимчасового уряду не поширювалася за межі Кабула. Після двох десятиріч війни звичайні державні інститути: урядові міністерства та місцеві органи влади, поліція, судова та законодавча системи, податкова служба та державний бюджет, армія - практично не існували. 20 років війни значною мірою зруйнували також економічну та інфраструктуру країни. Існували величезні гуманітарні проблеми. Навіть перед початком Сполученими Штатами військових дій близько 5 мільйонів осіб потребували гуманітарної допомоги, 3,8 мільйонів – існували за рахунок продовольчої допомоги ООН, десятки тисяч -- залишили домівки та шукали притулку [30].

Тимчасовий уряд розпочав процес відбудови афганської держави та соціально-економічної інфраструктури. В рамках програми розвитку державних органів він узяв під контроль або заново створив урядові міністерства. За міжнародної підтримки, Уряд почав платити заробітну плату державним службовцям вчителям у Кабулі та окремих провінціях. Крім того, за мандатом Боннської угоди він створив Комісію з прав людини та Судову комісію; проте, створення Комісії з питань державної служби було відкладене. Тимчасовий уряд розробив плани створення нової 80-тисячної національної армії. Підготовка військовослужбовців для нової армії була розпочата за допомогою Великої Британії, США та Франції. Розпочалася також діяльність зі створення національної поліції – у цій галузі провідну роль у міжнародній групі взяла на себе Німеччина. У квітні 2002 року Тимчасовий уряд презентував міжнародній групі держав-донорів «основи національного розвитку», де викладалися конкретні програми економічного розвитку. В жовтні 2002 року була впроваджена нова грошова одиниця – як складова плану стабілізації і встановлення контролю над зруйнованою військовою економікою. За допомоги Офісу верховного комісара ООН в справах біженців, понад 1 мільйон афганців повернулися додому [33].

Найбільшим досягненням Тимчасового уряду було проведення в червні 2002 року надзвичайної Лойї Джирги. Процесом відбору близько тисячу делегатів керувала спеціальна незалежна комісія зі скликання надзвичайної Лойї Джирги за підтримки ООН і міжнародних спостерігачів. Делегати обиралися на 390 районних зборах, де брало участь велике число населення. При цьому, не обійшлося й без намагань вплинути на процес відбору делегатів шляхом залякування чи підкупу. Тимчасовий уряд також запросив до участі в Лойї Джирзі провідних національних лідерів і регіональних правителів; на це запрошення відгукнулося й місцеве, й військове керівництво. Понад 1500 делегатів зустрілися в Кабулі 11–19 червня 2002 року. За безпеку заходу відповідали разом МССБ і Тимчасовий уряд.

Повертаючись до Лойї Джирги відзначимо, що головною її метою було створення Перехідного уряду для управління Афганістаном до виборів, призначених на 2004 рік. Перед скликанням до Лойї Джирги тривали суперечки стосовно керівництва та складу Перехідного уряду. У квітні до Афганістану повернувся колишній король Мохаммед Захір Шах, що викликало в Північного Альянсу побоювання стосовно можливих претензій на владу з боку короля та його прихильників. Лідери Північного Альянсу попередили –«якщо колишній король балотуватиметься в президенти та буде обраний, то це означатиме громадянську війну». Перед самим початком Лойї Джирги оточення колишнього короля дало зрозуміти, що король міг би балотуватися на президентську посаду. Побоюючись насильства, США змусили короля зняти свою кандидатуру, що викликало невдоволення пуштунської громади. Х. Карзай залишився компромісним кандидатом був обраний на президентську посаду переважно більшістю голосів шляхом таємного голосування. Північний Альянс зберіг домінуючу роль у новому кабінеті, де А. Абдула та М.К. Фахім залишилися відповідно міністром закордонних справ і міністром оборони, при чому три командири Північного Альянсу були призначені віце-президентами. Генеральний секретар ООН К. Аннан назвав сам факт проведення Лойї Джирги «значним досягненням», саму раду –«репрезентативною вибіркою афганського суспільства», але зазначив також, що Х. Карзай потрапив під сильний тиск, добираючи членів Перехідної адміністрації, а «багато спостерігачів були розчаровані включенням до неї польових командирів і лідерів кланів»[41].

Окремі з делегатів Великого Зібрання висловлювалися ще різкіше «це перевершило наші найгірші припущення. Польових командирів просунули, а професіоналів виштовхнули...Маленька група лідерів Північного Альянсу, очолювана панджширцями, прийняла рішення за закритими дверима, а тоді послала пана Х. Карзая повідомити нам погані новини».

Тому боннський процес з самого початку був розрахований на те, що самі афганці почнуть відгравати провідні ролі в політичній реконструкції країни, а роль ООН та інших міжнародних суб'єктів обмежиться підтримкою цього

процесу. Це був так званий «делікатний» підхід до ситуації, і його прихильники стверджували, що він полегшить Афганістану можливість контролювати мирний процес.

Утім, усі погоджувалися з доцільність застосування більш обмежених сил міжнародної безпеки з метою, принаймні, підтримання порядку в Кабулі та допомоги новому Уряду Афганістану. Водночас, лідери північного Альянсу зазначали, що вони не вітають введення миротворчих сил. Коли Велика Британія спробувала в середині листопада 2001 року розмістити 100 військовослужбовців в аеропорту Баграм північніше Кабула в якості першого етапу миротворчої операції, вона змушена була відступитися від своїх планів через опір Північного Альянсу. На переговорах в Бонні, підкоряючись потужному міжнародному тиску, Північний Альянс погодився прийняти міжнародний контингент, але з повноваженнями, що територіально поширювався лише на Кабул та його передмістя. На підставі Боннської угоди, 20 грудня 2001 року, Рада Безпеки ООН дозволила створення міжнародних сил сприяння безпеці. Операція МССБ здійснювалась під командуванням і контролем країн-учасниць, а не ООН, і тому, по суті, не є операцією ООН[34].

Уряд Великої Британії, що з більшою прихильністю, ніж Адміністрація Дж. Буша, ставився до ідеї розбудови держави, погодився надати війська, які стали ядром МССБ, і на першому етапі взяти на себе командування підрозділом. Переважну частину особового складу МССБ надали європейські країни, і на початок березня 2002 року його чисельність складала 2841 осіб. Оперативне управління МССБ здійснюється згідно з угодою про військово-технічне співробітництво, укладеною між МССБ та Тимчасовим урядом Афганістану. На додаток до мандату Ради Безпеки, що передбачає допомогу Тимчасовому уряду «в підтримці безпеки в Кабулі та на суміжних територіях», до функцій МССБ належать сприяння створенню майбутніх силових структур, допомога у відновленні сил безпеки Афганістану, а також визначення та організація виконання завдань з їх підготовки та забезпечення. Згідно з угодою Тимчасовий уряд погодився забезпечувати «енергійну співпрацю з МССБ» і

повернути всі військові підрозділи, розташовані в Кабулі, до визначених місць постійної дислокації. Був створений Об'єднаний координаційний орган, що забезпечував координацію співпраці МССБ Тимчасового уряду. Угода про військово-технічне співробітництво, крім іншого, надає МССБ повну та безперешкодну свободу пересування територією і повітряним простором Афганістану[37].

1.2 Створення Міжнародних сил сприяння безпеці та передача операції під керівництво НАТО

Що стосується МССБ то слід зазначити, що – це багатонаціональні сили, що були розгорнуті на території Афганістану під проводом Альянсу в 2001 році. Їхній мандат полягає у примусі до миру і ґрунтується на резолюції 1386 Ради Безпеки ООН відповідно до Розділу VII Статуту ООН[2]. Спершу діяльність МССБ мала на меті надання допомоги урядові Афганістану щодо гарантування безпеки в Кабулі та на цього околицях. Після того як НАТО перебрала на себе командування МССБ у серпні 2003 року, ООН ухвалила поступове поширення повноваження контингенту МССБ за межі Кабула, на всю територію країни.

У межах спільних зусиль міжнародного співтовариства МССБ працювали над створенням умов, за яких афганський уряд був би в змозі здійснювати свої повноваження в усій країні. Для здійснення своєї місії МССБ було проведено декілька безпекових операцій, спрямованих на забезпечення захисту афганського народу, також нейтралізацію мереж бойовиків на території країни. МССБ тренують, консультують і допомагають Афганським національним силам безпеки, аби вони могли перейняти на себе ці обов'язки. Проводом НАТО також підтримують і допомагають Афганському уряду досягти ефективного управління, стати підзвітним перед народом та отримати широку громадську підтримку.

Початковий мандат МССБ був виданий Радою Безпеки лише на шість місяців – але, оскільки ситуація в Афганістані залишалася нестабільною,

потреба в міжнародних силах не зникла. На цьому етапі Велика Британія вже не бажала брати на себе довгострокові зобов'язання стосовно командування та надання найбільшого внеску до МССБ. У квітні 2002 року Туреччина погодилася перебрати командування МССБ на шість місяців. У травні Рада Безпеки продовжила початковий мандат МССБ ще на шість місяців, і в червні Туреччина перебрала командування. Велика Британія зменшила свою участь у формуванні контингенту МССБ, водночас, внески Туреччини та Німеччини стали більшими, ніж усіх інших країн, а загальна чисельність міжнародних сил залишилася майже незмінною[13]. У листопаді 2002 року Рада Безпеки узгодила подовження мандату МССБ ще на рік – до кінця 2003 року, – а в лютому 2003 року Німеччина та Нідерланди спільно перебрали командування. Контингентом. Важливо відзначити, що НАТО надав допомогу Німеччині та Нідерландам у плануванні формування контингенту (зокрема, забезпечив проведення в листопад 2002 року міжнародної конференції з питань формування миротворчих сил), розвідувальній діяльності, координації і розподілі інформаційних ресурсів, організації зв'язку. У квітні 2003 року було вирішено, що після закінчення терміну мандату Німеччини та Нідерландів НАТО як організація має перебрати командування, хоча й не під своїм прапором [74].

Станом на початок 2003 року МССБ досягли значних успіхів у підтриманні безпеки та стабільності в Кабулі та його передмістях, а також налагодили хороші робочі стосунки з Перехідною адміністрацією. МССБ тісно співпрацювали з Тимчасовим урядом у забезпеченні безпеки під час роботи надзвичайної Лойї Джиги в червні 2002 року допомагаючи успішно провести раду старійшин та уникнути проявів насильства (хоча ракетами обстрілювали житлові райони, віддалені від місця проведення Лойї Джирги). МССБ досягли певного успіху в таких напрямках: конфіскація зброї (понад 175 тисяч некерованих ракетних снарядів, мін, протитанкових і зенітних ракет); підготовка афганських сил безпеки, що перебувають у підпорядкуванні перехідної адміністрації; відбудова інфраструктури міста; налагодження

хороших стосунків з населенням. У листопаді 2002 року, вперше з 1979 року в Кабулі був скасований режим комендантської години. Слід відзначити, що єдиною втратою МССБ до початку 2003 року було семеро німецьких військових, які загинули в катастрофі вертольота. Проте МССБ не змогли запобігти ряду неприємних інцидентів, зокрема: в лютому 2002 року – вбивство міністра авіації і туризму Тимчасового уряду доктора А. Рахмана; у липні – замах на віце-президента та міністра громадських робіт Х.А. Кадира; у серпні – вибух бомби поблизу головного корпусу готелю ООН в Кабулі; у вересні – вибух бомби в Кабулі, коли загинули 20 осіб; у грудні – напад із застосуванням ручної гранати на резиденцію МССБ; кілька ракетних обстрілів міста з пагорбів з-поза зони відповідальності МССБ [41].

Однак, важливішим мабуть, є те, що головними викликами безпеці та стабільності в Афганістані залишаються польові командири та підпорядковані їм сили, що протистоять центральній владі поза межами Кабула (де не діє мандат МССБ) [67].

Передача командування Міжнародними силами сприяння безпеці (ISAF) під управління НАТО у 2003 році стала важливим поворотним моментом в міжнародних зусиллях зі стабілізації Афганістану. Ця подія була зумовлена складною ситуацією на місці, що вимагала ефективнішого та структурованого управління, а також більшої координації між залученими країнами.

Головною причиною для передачі командування ISAF НАТО була потреба у створенні стабільного та єдиного командного центру. Багатонаціональна коаліція, що діяла до того, стикалася з серйозними труднощами у координації. Кожна країна, яка брала на себе керівництво, мала власні стратегії, методи управління та оперативні пріоритети. Наприклад, за час перебування Туреччини на чолі ISAF в 2002 році головна увага приділялася зміцненню стабільності в Кабулі, але будь-яка довгострокова стратегія на рівні всієї країни була практично відсутня [21].

Крім того, значною проблемою стала недостатність ресурсів. Не всі країни, які брали участь у місії, могли надати достатню кількість персоналу,

техніки чи фінансування для ефективного виконання завдань. Це не лише обмежувало масштаби операцій, але й негативно впливало на їх ефективність. Наприклад, у 2003 році ISAF налічувала близько 5 тисяч військовослужбовців, що було явно недостатньо для забезпечення безпеки навіть у столиці, не кажучи про інші регіони Афганістану.

Ще одним важливим фактором стала фрагментація стратегічного управління. Ротаційна система означала, що кожна нова країна, яка брала на себе командування, вносила власні зміни до підходів місії. Це не лише ускладнювало координацію, але й створювало ризик втрати наступності в прийнятті рішень. В результаті місія не могла ефективно реагувати на динамічні зміни ситуації на місцях.

Рішення про передачу командування ISAF НАТО було підтримано країнами-членами Альянсу та затверджене Радою Безпеки ООН. Ключовим документом стало ухвалення Резолюції 1510 від 13 жовтня 2003 року, яка дозволяла НАТО розширити діяльність ISAF на територію поза межами Кабула. Перед цим, 11 серпня 2003 року, НАТО офіційно взяла на себе командування місією, ставши першою організацією в історії, яка керувала операцією такого масштабу за межами своєї традиційної зони відповідальності.

Передача командування ISAF НАТО була також пов'язана з її репутацією як організації, що має значний досвід у координації багатонаціональних військових операцій. Як оборонний альянс, НАТО мала чітко вибудовану командну структуру, яка забезпечувала ефективну координацію між різними контингентами. Крім того, під егідою НАТО місія отримала доступ до ширших ресурсів, зокрема логістичної підтримки, розвідувальних даних та військової техніки.

Рішення передати ISAF НАТО також було стратегічним. Воно дозволяло інтегрувати операцію в Афганістані в ширший контекст боротьби з міжнародним тероризмом, який став одним із головних пріоритетів після терактів 11 вересня 2001 року. Тодішній Генеральний секретар НАТО Джордж Робертсон підкреслив, що це рішення демонструє готовність Альянсу діяти

глобально для забезпечення стабільності: «Це чіткий сигнал про те, що НАТО адаптується до нових викликів і готова брати на себе відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки» [11].

Передача командування ISAF під управління НАТО мала далекосяжні наслідки. По-перше, це дозволило місії поступово розширити свою зону відповідальності на інші регіони Афганістану, що було важливим для боротьби з талібами та відновлення контролю уряду. По-друге, це зміцнило співпрацю між країнами НАТО та іншими державами, які брали участь у місії. По-третє, це забезпечило більшу стабільність у довгостроковій перспективі, хоча проблеми, пов'язані з безпекою, залишалися гострими.

Таким чином, рішення про передачу ISAF НАТО було зумовлене об'єктивними потребами у структурованому управлінні, ефективній координації та залученні ресурсів, необхідних для стабілізації Афганістану. Це стало не лише важливим етапом в історії НАТО, але й важливим кроком у зміцненні міжнародної безпеки в умовах глобальних викликів.

У серпні 2003 року Північноатлантична рада НАТО прийняла рішення про взяття на себе керівництва Міжнародними силами сприяння безпеці (ISAF) в Афганістані. Це стало історичним кроком, оскільки вперше в історії Альянс взяв на себе керівництво місією, яка проводилася поза його традиційною зоною відповідальності – Європою. Це рішення було прийнято в контексті прагнення НАТО адаптуватися до нових викликів безпеки, які виникли на початку 21-го століття, і відображало ключові положення Стратегічної концепції Альянсу, прийнятої у 1999 році [27].

Прийняття рішення про взяття керівництва ISAF було обумовлене кількома важливими факторами. По-перше, унаслідок терористичних атак 11 вересня 2001 року світ зіткнувся з новими викликами безпеки, які виходили за рамки традиційного розуміння конфліктів між державами. Афганістан став осередком глобальної боротьби з тероризмом, оскільки саме там знаходилася база «Аль-Каїди», яка відповідала за теракти у США. В цьому контексті НАТО

вирішила взяти на себе відповідальність за стабілізацію Афганістану, що стало логічним продовженням її зобов'язань щодо підтримки міжнародної безпеки.

Рішення передати ISAF під управління НАТО було ухвалене на основі консенсусу всіх країн-членів Альянсу. Північноатлантична рада, яка є головним політичним органом НАТО, розглянула виклики, що стояли перед ISAF, та прийшла до висновку, що лише НАТО може забезпечити належний рівень координації, управління та ресурсів, необхідних для ефективної стабілізації Афганістану. До цього моменту місія керувалася багатонаціональною коаліцією країн, і кожна держава-лідера командування змінювала одна одну через певний період часу [27]. Така ротаційна система створювала проблеми з наступністю, стратегічною узгодженістю та управлінням. У НАТО, яка має довгу історію командування складними багатонаціональними операціями, була необхідна структура та досвід, щоб забезпечити місії стабільність і довгостроковий успіх.

Стратегічна концепція НАТО, затверджена у 1999 році, прямо визначала необхідність адаптації Альянсу до нових загроз безпеки. У ній наголошувалося, що Альянс має бути готовим відповідати на загрози, які виникають за межами його території, зокрема на нестабільність у регіонах, що можуть впливати на безпеку його членів. Відповідно до цього документа, НАТО зобов'язалася не лише до колективної оборони відповідно до статті 5 Північноатлантичного договору, а й до проведення операцій з управління кризами та сприяння стабільності в усьому світі. Рішення взяти на себе керівництво ISAF відображало це розширене розуміння ролі Альянсу [7].

Після ухвалення рішення НАТО офіційно перебрала керівництво ISAF 11 серпня 2003 року. На цьому етапі місія все ще була обмежена Кабулом і його околицями, але вже тоді НАТО почала працювати над розширенням мандату, щоб включити в нього більшу частину країни. Прийняття відповідальності за ISAF дозволило НАТО використати свої існуючі механізми командування, логістичної підтримки та координації, які були недоступні попереднім багатонаціональним керівництвам. Як заявив тодішній Генеральний секретар НАТО Джордж Робертсон, це рішення стало «новим етапом в історії НАТО» і

продемонструвало готовність Альянсу адаптуватися до глобальних викликів [12].

Окрім того, участь НАТО в ISAF дала змогу продемонструвати солідарність між її членами та партнерськими країнами, які також приєдналися до місії. Це було важливим політичним сигналом про те, що Альянс здатен реагувати на загрози безпеці навіть у віддалених регіонах світу. Афганістан розглядався не просто як локальний конфлікт, а як арена, де вирішувалася доля глобальної боротьби з тероризмом.

Таким чином, рішення Північноатлантичної ради про взяття під контроль ISAF було глибоко інтегроване в ширший стратегічний підхід НАТО до забезпечення безпеки та управління кризами. Воно стало важливим прикладом того, як Альянс зміг адаптувати свої механізми та політику до нових реалій, закріплених у Стратегічній концепції 1999 року [7].

Початкове командування Міжнародними силами сприяння безпеці (ISAF) формувалося на основі 3-ї механізованої дивізії Великої Британії, якою командував генерал-майор Джон МакКолл. Це угруповання прибула до Афганістану в грудні 2001 року, невдовзі після падіння режиму Талібану. На цьому етапі місія ISAF була зосереджена виключно в Кабулі, і її структура була порівняно компактною: штаб місії, який відповідав за оперативний контроль, та Кабульська багатонаціональна бригада, яка виконувала тактичне командування. Бригада складалася з трьох бойових груп і забезпечувала підтримання безпеки у столиці. Це був початковий рівень розгортання, який ще не охоплював ширшу територію Афганістану [27].

До лютого 2002 року в ISAF брали участь 18 країн, і чисельність сил планувалося збільшити до 5000 солдатів. У червні 2002 року командування місії перейшло до Туреччини, очолюваної генерал-майором Хілмі Акіном Зорлу, начальником відділу планів і політики Турецької армії. Під час цього періоду Туреччина значно збільшила свій військовий контингент – зі 100 до 1300 військовослужбовців. Загалом, до листопада 2002 року чисельність ISAF становила 4650 військових із понад 20 країн, включно з 1200 німецькими

солдатами та 250 військовими з Нідерландів, які діяли у складі батальйону під керівництвом Німеччини [27].

У лютому 2003 року Туреччина передала командування Німеччині, яке перебрав генерал-лейтенант Норберт ван Гейст, з бригадним генералом Бертоле з Нідерландів на посаді заступника. Штаб місії був сформований на базі I-го Німецько-Нідерландського корпусу (1GNC) і включав персонал з Великої Британії, Італії, Туреччини, Норвегії та інших країн. На той момент чисельність ISAF сягала 4700 військових із 28 країн [67].

Зростання активності талібів та інциденти в Кабулі демонстрували нестабільність ситуації. 7 червня 2003 року стався трагічний напад: замінований автомобіль протаранив автобус із німецькими військовими ISAF, що прямували до аеропорту для повернення на батьківщину. Загинули чотири солдати, ще 29 були поранені, також постраждали афганські цивільні. На той час німецький контингент становив понад 40% сил ISAF, і ці втрати стали серйозним ударом по місії.

Однією з ключових проблем місії залишалося ротаційне командування, яке передбачало передачу керівництва кожні шість місяців від однієї країни до іншої. Це створювало складнощі в забезпеченні наступності та стратегічної узгодженості. Крім того, знайти нових лідерів для командування ставало дедалі важче. Щоб розв'язати цю проблему, 11 серпня 2003 року командування ISAF було передано НАТО. Цей крок став важливою віхою в історії Альянсу: вперше НАТО розпочала операцію за межами Європи та Північної Америки. Це рішення забезпечило більш структурований підхід до управління місією та дозволило використовувати розвинуту інфраструктуру командування НАТО.

Передача командування НАТО стала частиною ширшого процесу адаптації Альянсу до нових викликів глобальної безпеки. Від цього моменту ISAF почала поступово розширювати свою географічну присутність в Афганістані, що стало підґрунтям для подальшого укріплення міжнародних зусиль зі стабілізації країни [21].

11 серпня 2003 року НАТО офіційно взяла на себе командування ISAF, яке на той момент налічувало близько 5000 військовослужбовців із понад 30 країн. Значну частину цього контингенту, приблизно 90%, забезпечували країни-члени НАТО. Найбільший внесок зробила Канада, надавши 1950 солдатів, тоді як Німеччина розгорнула близько 2000 військових, а Румунія – близько 400. Першу ротацию ISAF під командуванням НАТО очолив німецький генерал-лейтенант Гьотц Глімерот, а його заступником став канадський генерал-майор Ендрю Леслі. Варто зазначити, що Канада спочатку планувала взяти на себе командування ISAF у серпні 2003 року, проте зміни в координації Альянсу зумовили інші рішення [30].

Розширення мандату ISAF стало можливим завдяки Резолюції 1510 Ради Безпеки ООН, ухваленій 13 жовтня 2003 року. Ця резолюція дозволила ISAF виходити за межі Кабула, сприяючи підтримці уряду Афганістану у ширшому регіональному контексті. У грудні 2003 року Північноатлантична рада НАТО уповноважила Верховного головнокомандувача Об'єднаними силами НАТО в Європі генерала Джеймса Джонса розпочати перший етап розширення місії. У межах цього етапу під командування ISAF перейшла Прогінна група відновлення (PRT) у Кундузі, яка раніше діяла під егідою операції «Непохитна свобода». Це стало пілотним проектом для перевірки можливостей ISAF забезпечувати безпеку та підтримувати реконструкцію регіонів Афганістану [30].

31 грудня 2003 року військовий компонент PRT у Кундузі був офіційно переданий під управління ISAF. Через шість місяців, на саміті глав держав і урядів НАТО в Стамбулі 28 червня 2004 року, Альянс оголосив про створення ще чотирьох PRT у північних провінціях Афганістану: у Мазарі-Шарифі, Меймані, Файзабаді та Баглані. Завершення першого етапу розширення місії дозволило ISAF охопити близько 3600 квадратних кілометрів північного регіону країни та забезпечувати безпеку в дев'яти провінціях.

Цей етап також супроводжувався значними труднощами. Станом на листопад 2003 року весь контингент ISAF мав усього три вертольоти для

операцій, що обмежувало оперативні можливості сил. Ситуація покращилася в 2004 році завдяки новим внескам від країн-членів. Наприклад, Туреччина у травні 2004 року направила три вертольоти та 56 технічних і льотних фахівців, а Португалія у липні того ж року надіслала транспортний літак C-130 Hercules і 24 військових [38].

9 лютого 2004 року генерал-лейтенант Рік Гіллієр з Канади перебрав командування ISAF, тоді як його заступником став генерал-майор Вернер Кортє з Німеччини. На цьому етапі Канада залишалася найбільшим внескодавцем, забезпечуючи 2000 військових для місії. Однак до серпня 2004 року канадський контингент був скорочений до 800 осіб, а керівництво ISAF перейшло до генерала Жана-Луї Пі з Єврокорпусу. У цей період до складу ISAF долучилися військові з Франції, Іспанії, Бельгії, Німеччини та Люксембургу.

У вересні 2004 року іспанський батальйон чисельністю 800 осіб був направлений для забезпечення Сил швидкого реагування ISAF, а італійський батальйон чисельністю до 1000 військових приєднався як Оперативний резерв у театрі дій. Того ж місяця Грузія, надіславши 100 військових, стала першою країною з СНД, яка надала операційну підтримку ISAF [30].

Перший етап розширення місії (північний регіон) завершився в жовтні 2004 року під регіональним командуванням Німеччини. Цей етап став значним кроком у розширенні впливу ISAF на стабілізацію Афганістану, демонструючи поступову інтеграцію військових і цивільних зусиль міжнародної спільноти.

Другий етап розширення зони відповідальності ISAF почався в лютому 2005 року, коли командування місією очолив турецький генерал Етем Ердагі. 10 лютого НАТО офіційно оголосила про плани поширення місії на захід Афганістану, що стало ключовою подією в історії ISAF. Цей процес завершився у вересні 2005 року, коли ISAF взяла на себе управління додатковими Прогінними групами відновлення (PRT) і логістичними базами на заході країни.

Першими до складу ISAF у західних провінціях увійшли PRT у Гераті та Фарахі, а також Логістична база підтримки в Гераті, які перейшли під

командування ISAF 31 травня 2006 року. На початку вересня стали функціональними ще дві PRT: одна в Чагчарані, столиці провінції Гур, і ще одна в Калає-Нау, столиці провінції Бадгіс. Таким чином, ISAF завершила своє розширення на західні регіони Афганістану. Це дало змогу покрити зоною відповідальності 50% території країни та сприяти підтримці безпеки та реконструкції у дев'яти ключових регіонах на півночі та заході [40].

Розширення зон відповідальності ISAF супроводжувалося значним збільшенням числа PRT, які перейшли під їхнє командування. До цього часу ISAF відповідала за дев'ять PRT, серед яких були ті, що розташовувалися в Баглані (Нідерланди, пізніше Угорщина), Чагчарані (Литва), Фарахі (США), Файзабаді (Німеччина), Гераті (Італія), Кундузі (Німеччина), Мазарі-Шарифі (Велика Британія, пізніше Данія і Швеція, згодом Швеція і Фінляндія), Меймані (Велика Британія, пізніше Норвегія), і Калає-Нау (Іспанія). Кожна з цих груп сприяла стабілізації регіонів та забезпечувала необхідну підтримку для проведення реконструктивних програм [74].

У травні 2005 року територія відповідальності ISAF подвоїлася, охопивши колишній регіональний командний центр США на заході Афганістану, який включав провінції Бадгіс, Фарах, Гур і Герат. Ця зміна була значним розширенням обов'язків ISAF, яке також вимагало залучення додаткових військових ресурсів. 5 серпня 2005 року італійський генерал Мауродель Веккіо перебрав командування ISAF. У цей час Італія керувала чотирма міжнародними військовими операціями: в Афганістані, Боснії, Косово та Албанії. У вересні 2005 року під керівництвом італійського регіонального командування було завершено другий етап розширення ISAF [69].

Особливо важливим моментом стало тимчасове розгортання додаткових 2000 військовослужбовців НАТО для забезпечення безпеки під час провінційних і парламентських виборів 18 вересня 2005 року. Це розгортання продемонструвало здатність ISAF діяти в координації з афганським урядом та міжнародними партнерами для забезпечення стабільності в критично важливі моменти.

Підготовка до наступних етапів розширення розпочалася відразу після завершення другого етапу. Наприклад, 27 січня 2006 року в британському парламенті було оголошено, що ISAF замінить сили операції «Непохитна свобода» у провінції Гельманд. Основним контингентом у цьому регіоні стала 16-та десантно-штурмова бригада Великої Британії.

На початку 2006 року кілька країн оголосили про збільшення своїх внесків. У лютому Нідерланди збільшили кількість своїх військових в Афганістані на 1400 осіб. У травні 2006 року британський бойовий вертоліт WAH-64 Apache вперше відкрив вогонь у бойових умовах, знищивши французький броньований транспорт, залишений після бою з талібами в північному Гельманді. Цей інцидент став символом збільшення інтенсивності бойових операцій у регіоні [30].

У 2006 році відбувся вирішальний етап у діяльності Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF), коли їх мандат був розширений на всю територію Афганістану. Цей крок став ключовим у реалізації довгострокової стратегії стабілізації країни та боротьби з тероризмом. Початково діяльність ISAF, створених у 2001 році на основі резолюції Ради Безпеки ООН №1386, була обмежена лише Кабулом і його околицями. Однак із часом стало очевидним, що для забезпечення безпеки в Афганістані необхідне охоплення всієї країни.

Поступове розширення географії діяльності ISAF почалося після того, як НАТО взяла на себе керівництво місією в серпні 2003 року. У 2004 році ISAF вперше вийшли за межі Кабула, встановивши Прогінні групи відновлення (Provincial Reconstruction Teams, PRT) на півночі країни. Ці групи поєднували військові та цивільні зусилля для сприяння стабільності та розвитку регіонів. У 2005 році мандат було розширено на західний Афганістан. Але лише у 2006 році, після третього етапу розширення на південь і завершального етапу – на схід, ISAF охопили всю країну.

Розширення мандату ISAF на весь Афганістан було закріплено в резолюції Ради Безпеки ООН №1707 від 12 вересня 2006 року. Цей документ офіційно підтримав четвертий етап розширення місії, що завершився 5 жовтня

2006 року, коли НАТО перебрала контроль над операціями у східному регіоні, де раніше діяли війська антитерористичної коаліції під керівництвом США в рамках операції «Непохитна свобода» [27].

Таке рішення було обумовлене кількома факторами. Перш за все, ситуація з безпекою в Афганістані залишалася складною: після падіння режиму Талібану у 2001 році таліби поступово перегрупувалися та активізували свої операції, особливо в південних і східних провінціях. Південь країни, зокрема провінції Гельманд, Кандагар, Забуль і Урузган, став епіцентром збройного протистояння. В цих регіонах таліби, а також інші екстремістські угруповання, такі як «Аль-Каїда», використовували важкодоступну місцевість для проведення нападів та створення баз.

НАТО вбачала необхідність об'єднання зусиль міжнародних сил у боротьбі з цими загрозами. Передача всієї території Афганістану під управління ISAF дозволила інтегрувати військові операції Альянсу та коаліції, уникнувши дублювання зусиль і забезпечивши краще стратегічне планування. Крім того, централізоване керівництво дозволило більш ефективно розподіляти ресурси між регіонами залежно від рівня загроз.

Розширення діяльності ISAF на всю країну також відповідало стратегічним цілям НАТО, визначеним у Стратегічній концепції 1999 року. У цьому документі Альянс наголошував на необхідності проводити операції з управління кризами в умовах, які загрожують міжнародній безпеці. Афганістан був саме таким випадком, оскільки його стабільність безпосередньо впливала на глобальну безпеку, включаючи загрозу поширення тероризму, наркотрафіку та регіональної нестабільності [27].

Розширення ISAF на південь, завершене у липні 2006 року, стало важливим етапом у трансформації місії НАТО в Афганістані. Цей крок був затверджений міністрами закордонних справ країн-членів НАТО на зустрічі у Брюсселі 8 грудня 2005 року. Саме тоді було розроблено план розширення ролі ISAF, що передбачав передачу відповідальності за південні регіони Афганістану від сил коаліції, які керували операцією «Непохитна свобода».

Цей етап, відомий як Stage 3, охоплював шість нових провінцій: Дайкунді, Гельманд, Кандагар, Німроз, Урузган і Забуль. Після його завершення ISAF здійснювала керівництво у 13 PRT, а зона відповідальності покривала близько трьох чвертей території країни [30].

До розширення, у 2006 році, чисельність військ ISAF становила близько 10 тисяч, але після інтеграції південних провінцій контингент зріс удвічі – до приблизно 20 тисяч військовослужбовців. Значна частина цих сил була зосереджена у новоствореному Регіональному командуванні «Південь» зі штабом у Кандагарі, яке очолювала Канада. Саме тут було розгорнуто близько 8 тисяч військових, що забезпечувало присутність ISAF у найгарячійшій точці Афганістану.

Генерал-лейтенант Девід Річардс із Великої Британії очолив ISAF IX 4 травня 2006 року. Командування місією на цьому етапі було передано Корпусу швидкого реагування НАТО, який став основою операцій. Кульмінацією третього етапу стало 31 липня 2006 року, коли завершилася передача повноважень у південних провінціях. Це створило передумови для подальшої інтеграції військових сил і зміцнення контролю над територіями, що вважалися базою для операцій талібів.

У цей період таліби активізували свою діяльність, особливо у провінції Кандагар, яка була їхньою історичною батьківщиною і межувала з Пакистаном. НАТО відповіло масштабною військовою операцією під назвою «*Медуза*», що розпочалася 2 вересня 2006 року. Це стало найбільшим наступом ISAF проти партизанських угруповань талібів. За офіційними даними НАТО, під час операції було вбито понад 250 бойовиків, хоча таліби оскаржували ці цифри, стверджуючи, що втрати були перебільшені. Операція символізувала готовність альянсу приймати виклики активного збройного конфлікту, однак водночас демонструвала обмеженість ресурсів і необхідність у додаткових військових і матеріальних засобах.

Попри зусилля НАТО, втрати серед коаліційних сил також були значними. Так, 7 вересня 2006 року британський патруль у провінції Гельманд,

яка залишалася центром вирощування опійного маку, натрапив на мінне поле. У результаті один солдат загинув, а ще шестеро отримали поранення [41].

28 вересня 2006 року Північноатлантична рада НАТО ухвалила остаточне рішення про розширення операцій ISAF на східні регіони Афганістану, що охоплювали 14 додаткових провінцій. Це стало підготовкою до наступного етапу (Stage 4), який забезпечив охоплення всієї території країни силами ISAF. На той час чисельність контингенту зросла до 32 тисяч військових із 37 країн. Проте альянс уже тоді зіштовхнувся із серйозними труднощами в мобілізації додаткових сил для протидії зростаючій загрозі з боку талібів на півдні.

Ці виклики лише підкреслювали, наскільки критичною стала роль НАТО у стабілізації Афганістану, навіть коли зростала напруженість і зберігалася нестабільність у ключових регіонах.

Розширення мандату ISAF вимагало значного збільшення чисельності військового контингенту. На початку 2006 року чисельність сил ISAF складала близько 10 тисяч осіб, але до кінця року вона перевищила 30 тисяч. До місії долучилися нові країни, серед яких Австралія, Японія, Йорданія, Південна Корея та інші. Загалом до кінця року у складі ISAF брали участь представники понад 40 держав.

Важливою складовою місії ISAF після розширення стало не лише ведення бойових операцій проти талібів, але й допомога афганському уряду в розбудові державних інститутів. Це включало підготовку афганської армії та поліції, відновлення інфраструктури, сприяння розвитку місцевих громад, що відповідало комплексному підходу НАТО до стабілізації конфліктних регіонів.

Проте розширення мандату ISAF також принесло нові виклики. Регіональні відмінності, складні географічні умови та активність бойовиків створювали значний тиск на сили НАТО. Деякі країни-члени Альянсу почали вводити національні обмеження на використання своїх військових контингентів у бойових операціях, що ускладнювало проведення операцій.

Попри всі труднощі, розширення географії діяльності ISAF у 2006 році стало вирішальним етапом у зусиллях міжнародної спільноти зі стабілізації

Афганістану. Це дозволило НАТО ефективніше реагувати на виклики безпеки, сприяти відновленню афганської державності та зміцненню міжнародного консенсусу щодо необхідності боротьби з тероризмом і екстремізмом.

Після завершення четвертого етапу розширення місії ISAF у жовтні 2006 року, Міжнародні сили підтримки безпеки (ISAF) продовжили свою діяльність в Афганістані в умовах зростаючої напруженості та посилення повстанських рухів, зокрема відновлення активних дій талібів. Операція ISAF на цей період стала частиною ширшої стратегії, яка включала численні військові операції та плани по стабілізації ситуації в країні. Стратегія «Анаконда», яка була впроваджена проти повстанців, значно змінила підходи до ведення бойових дій, зокрема в контексті боротьби з тероризмом та забезпечення безпеки в кризових регіонах Афганістану, таких як південні провінції, де активізувалися бойові дії [66].

До листопада 2006 року, відповідно до даних Спільної координаційної та моніторингової ради, в Афганістані загинуло понад 3 700 осіб, більшість із яких були бойовиками, однак серед жертв були і близько 1 000 цивільних осіб. Крім того, загинули солдати афганської армії, ISAF та сили США, що підкреслювало всю складність і трагедію ситуації. Це вказувало на те, що бойові дії в Афганістані стали все більш інтенсивними і набула масштабного характеру. Наприкінці 2006 року НАТО зробило важливі кроки для поліпшення координації між союзниками та вирішення проблеми неготовності деяких країн-членів НАТО, таких як Франція, Німеччина, Іспанія та Італія, – відправляти свої війська для боротьби з талібами на південь країни. Це питання стало головним на саміті НАТО в Ризі, який відбувся 28-29 листопада 2006 року [66].

На саміті країни, що були готові підтримати коаліцію, погодилися послабити обмеження щодо бойових дій і сприяти активнішій боротьбі з повстанцями в проблемних районах, зокрема на південь від Кабула. Нідерланди, Румунія, а також менш чисельні держави, як Словенія та Люксембург, погодилися направити свої сили в зони бойових дій. Франція,

Німеччина, Іспанія та Італія погодилися на допомогу в кризових ситуаціях, однак лише в разі екстреної потреби. Це послаблення обмежень дозволило НАТО перекинути додатково 2 500 військових у різні частини Афганістану, що стало важливим фактором для посилення безпеки та стабільності в регіоні.

У грудні 2006 року ISAF розпочала нову наступальну операцію, яка отримала назву «Бааз Цука» (Falcon's Summit), спрямовану на боротьбу з талібами в долині Панжави в провінції Кандагар. Ця операція була важливою частиною стратегії НАТО, яка передбачала безпосередній вплив на бойовиків, а також на покращення безпеки в стратегічно важливих районах південного Афганістану [69].

У лютому 2007 року змінився командувач силами ISAF: генерал Дан К. МакНілл (США) замінив британського генерала Девіда Річардса. Генерал МакНілл, як повідомляли аналітики, збільшив акцент на безпосередній військовій боротьбі, в той час як політика мирних угод була знижена до мінімуму. Очікування нового «весняного наступу» талібів вимагали від НАТО ще більшої активності і концентрації зусиль на бойових операціях. Це стало поштовхом для нових військових ініціатив, серед яких була операція «Ахіллес», яка стартувала 6 березня 2007 року.

Операція «Ахіллес» була зосереджена на забезпеченні безпеки в північному Хелманді та підготовці умов для розвитку територій, що знаходяться під контролем талібів, а також для покращення життєвих умов місцевих жителів. Більш ніж 4 500 солдатів НАТО та близько 1 000 афганських військових були залучені до цієї операції, яка ставила собі за мету не тільки боротьбу з повстанцями, а й створення умов для економічного розвитку та відновлення інфраструктури. Зокрема, важливим стратегічним аспектом цієї операції було забезпечення можливості для запуску проекту гідроелектростанції «Каджакі», який мав стати важливим фактором стабільності в регіоні [77].

Загалом, з часом, ситуація в Афганістані не змінювалась на краще, і з кожним роком ситуація ставала все більш складною. Військові операції та

стратегічні плани НАТО стали невід'ємною частиною міжнародної допомоги Афганістану в боротьбі з тероризмом, стабільністю та відновленням після десятиліть війни. Проте внутрішньополітична нестабільність, опір талібів та інших радикальних груп, а також складні соціально-економічні умови не дозволяли досягти сталого миру. У червні 2008 року командування ISAF перейшло до генерала Девіда Д. МакКірнана, і на той час чисельність військ альянсу сягала близько 55 100 осіб. Це включало війська з 26 країн НАТО, 10 країн-партнерів та двох держав, що не були частинами НАТО або партнерів Альянсу [77].

Різке збільшення чисельності військових контингентів було відповіді на зростаючі виклики, зокрема на активізацію повстанського руху та необхідність зміцнення інфраструктури безпеки в країні. Однак попри ці зусилля, ситуація залишалась критичною, і стабільність в Афганістані залишалась під питанням до самого завершення операції ISAF у 2014 році.

2 червня 2008 року командування Міжнародними силами підтримки безпеки (ISAF) в Афганістані перейшло до генерала Девіда Д. МакКірнана з армії США. Під його керівництвом чисельність контингенту ISAF в Афганістані значно зросла, і до січня 2009 року в країні перебувало близько 55 100 військових. Це включало підрозділи з 26 країн-членів НАТО, 10 країн-партнерів та дві країни, які не входили в НАТО та не були партнерами Альянсу. Відзначимо, що збільшення кількості військ було безпосередньо пов'язане з необхідністю посилити безпеку в країні, зокрема у південних та південнозахідних районах, де активно діяли таліби та інші бойові групи.

6–7 лютого 2009 року британські війська провели операцію «Дизель» в провінції Хелманд. Операція мала на меті знищення ворожих сил та встановлення контролю над критичними територіями в цьому стратегічному регіоні, де таліби вели активні бойові дії. Операція була частиною більш широкої стратегії НАТО по знищенню ворожих осередків, блокуванню маршрутів постачання зброї та матеріалів і запобіганню дестабілізації ситуації в Хелманді [39].

Наступні значущі операції відбулися в квітні – травні 2009 року, коли ISAF здійснила серію наступальних операцій під назвами «Зафар» і «Зафар 2» у провінції Хелманд. Операція «Зафар» тривала тиждень, а її продовження – операція «Зафар 2» – чотири дні. Обидві операції проводились як підготовка до більш масштабної наступальної операції «Пантера Клоз» («Panther's Claw»), що мала на меті взяти під контроль ключові території та важливі інфраструктурні об'єкти в південних провінціях Афганістану, зокрема у Хелманді, де таліби мали потужні позиції [29].

29 травня 2009 року, в рамках підготовки до операції «Пантера Клоз», ISAF розпочала ще одну наступальну операцію під назвою «Мар Лева». Вона була проведена навколо села Ятимчай, що знаходиться в шести кілометрах на південь від Муси-Кале в Хелманді. Операція тривала три дні. Важливість цієї операції полягала в тому, що вона передувала великим бойовим діям в цьому районі, визначеному як одне з основних опорних укріплень талібів, що ставили серйозну загрозу для безпеки в регіоні.

15 червня 2009 року командування силами ISAF перейшло до генерала Стенлі А. МакКрістала, також з армії США, який взяв на себе відповідальність за ведення війни на тлі посилення повстанського руху. МакКрістал був відомий своєю орієнтацією на контрповстанську тактику, яка зосереджувалася не лише на військових ударах, а й на перемозі у серцях і розумах місцевого населення. 19 червня 2009 року він ініціював операцію «Пантера Клоз», спрямовану на забезпечення контролю над важливими каналами і річковими перехрестями в провінції Хелманд. Основною метою операції було зміцнення присутності ISAF в одному з основних опорних районів талібів перед президентськими виборами 2009 року в Афганістані.

Згодом, 2 липня 2009 року, почалася ще одна важлива наступальна операція – «Удар меча» або «Кханжар» («Strike of the Sword» або «Khanjar»). Ця операція стала однією з найбільших наступальних акцій сил США в Афганістані після боїв за Фаллуджу в Іраку, в ході операції «Фантом Ф'юрі» (2004). У ній брали участь тисячі морських піхотинців США, а також військові

контингенти з інших країн НАТО. Її метою було взяти під контроль стратегічні райони провінції Хелманд, де діяли численні бойовики, а також наркоторговці, які сприяли зростанню насильства в регіоні [67].

З початку 2010 року Міжнародна мережа місії в Афганістані (Afghanistan Mission Network) стала основною платформою для обміну інформацією між усіма силами в країні, підтримуючи кампанію контрповстанської війни під керівництвом генерала МакКрістала. Ця мережа стала важливою частиною стратегії НАТО, яка полягала в інтеграції і координації зусиль різних військових і цивільних структур з метою ефективної боротьби з повстанцями.

23 червня 2010 року, після відставки генерала МакКрістала, тимчасове командування ISAF перейшло до лейтенант-генерала Ніка Паркера, колишнього заступника командувача, а 4 липня 2010 року на пост командувача НАТО був призначений генерал Девід Петраус, також з армії США. Петраус, який раніше очолював американські війська в Іраку, був схвалений Сенатом США 30 червня 2010 року на заміну МакКрісталу. Його призначення стало важливим кроком для забезпечення стабільності в керівництві операцією ISAF і подальшого розвитку контрповстанської кампанії, яка на той момент вже тривала більше семи років [2].

Цей період командування Петрауса став етапом оновлення стратегічних підходів і тактичних рішень в контексті обмежених результатів попередніх операцій та зростаючої напруженості в країні. Стратегічним завданням залишалося не лише знищення бойовиків, але й відновлення інфраструктури та підтримка афганських державних структур у їх зусиллях зі створення стабільності в країні.

У 2009 році Колумбія планувала направити близько 100 своїх військових до Афганістану, зокрема в рамках підтримки місії ISAF. Згідно з планами, ці війська мали бути фахівцями з розмінування. Генерал Фреді Паділья де Леон повідомив CBS News, що операції бригади спеціальних сил Колумбії були заплановані на серпень або вересень 2009 року. Однак, незважаючи на ці анонсовані плани, станом на червень 2011 року колумбійські війська не були

включені до складу ISAF, що свідчить про труднощі в реалізації цих намірів, зокрема через обмеження щодо операційної готовності або змін у стратегії НАТО [67].

Паралельно з цими планами, кілька країн НАТО оголосили про плани виведення своїх військ з Афганістану. Канада, зокрема, планувала завершити свою участь у операціях ISAF у 2011 році. Польща також визначила для себе дату виведення своїх військ на 2012 рік, а Велика Британія оголосила про часткове виведення в 2010 році. Такі кроки відображали загальну тенденцію до поступового зменшення військової присутності НАТО в Афганістані, що, в свою чергу, було частиною ширшої стратегії по передачі відповідальності за безпеку афганським силам.

Станом на липень 2012 року у діяльності МССБ беруть участь п'ятдесят країн. Серед них 22 країни, що не є членами НАТО, з усього світу, які співпрацюють з 28 союзниками по НАТО. Це робить МССБ найбільш могутньою коаліцією у новітній історії. Загалом вони становлять майже 25% країн-членів ООН, що підкреслює широку міжнародну підтримку місії МССБ.

Маємо також зазначити, що Україна також брала участь у МССБ. На те є свої підстави перебування українського військового персоналу в Афганістані. Указ Президента України від 26.01.07 № 47/2007, Технічна угода між Міністерством оборони України та Міністерством охорони краю Литовської Республіки щодо направлення персоналу України для виконання завдань у складі литовської групи з реконструкції афганської провінції Гор, що діє в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці, Угоди між Україною і НАТО про участь України в операції МССБ[14].

Участь українського військового персоналу в роботі литовської Групи з реконструкції афганської провінції Гор почалася 11 травня 2007 року з напрямком одного офіцера медичної служби (лікаря-анестезіолога) для проходження служби в литовському шпиталі. За три місяці до цього, 15 лютого 2007 року міністр оборони України Анатолій Гриценко повідомив, що найближчим часом до Афганістану для участі в операції НАТО буде

направлено український військовий медик. Це офіцер, військовий лікар-анестезіолог, який надаватиме медичну допомогу як військовим, так і цивільному населенню.[85. С.5]

У той же час Міністр оборони підкреслив, що мова не йде про направлення до Афганістану військового контингенту, а лише про миротворчий персонал чисельністю до 10 осіб, як це визначено у відповідному Указі Президента України. Тобто, це не є військовий контингент. «Причин тут багато, в тому числі і та, що сьогодні в Афганістані існує і реальна небезпека, і та сумна історія участі і загибелі тисяч наших військових», - зазначив Анатолій Гриценко. 13 березня 2007 у Вільнюсі, Міністр оборони України і міністр охорони краю Литовської Республіки Йозас Олякас підписали Технічну угоду між двома оборонними відомствами, яким передбачається участь українців у відновленні провінції Гор в Ісламській Республіці Афганістан. Українським військовим належало діяти у складі литовської групи, що діє в Афганістані в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці. Чисельність литовської Групи з відновлення провінції Гор – приблизно 180 осіб. До складу цієї групи також входять, нечисленні (10–20 осіб кожному) військові підрозділи з Хорватії, Данії та США, а також представники цивільних гуманітарних організацій з Литви, США та Ісландії [38].

11 травня 2007, після відповідної підготовки на території Литовської Республіки в Афганістан попрямував капітан медичної служби Андрій Родзоняк, проходити службу якому належало на посаді ординатора відділення анестезіології та реанімації 762-го військового госпіталю. А вже 15 травня 2007 директор Департаменту міжнародного співробітництва Міністерства оборони України Іван Андросенко заявив, що Міністерством оборони України опрацьовуються питання збільшення українського персоналу в Афганістані під керівництвом Литовської Республіки. 26 листопада 2007 на заміну капітану медичної служби прибули два лікаря з України – військові хірурги з Дніпропетровська та лікар-анестезіолог з Головного військово-медичного клінічного центру Міністерства оборони України. Ще один українець прибув на

посаду старшого офіцера штабу Міжнародних сил зі сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан в Кабулі. На українських військових медиків були покладені такі завдання:[31]

- медична допомога представникам литовських сил, іншим представникам МССБ і місцевому населенню;
- дорадча допомога лікарям місцевої лікарні;
- консультація хворих у місцевій лікарні;
- організація і надання медичної допомоги в кризових ситуаціях (у разі масових захворювань, отруєнь, поранень);
- організація та участь в евакуації поранених і хворих до лікувальних установ більш високого рівня надання медичної допомоги;
- проведення профілактичних щеплень місцевого населення.

Враховуючи, що провінція Гор у в Афганістані була відносно спокійною, роботи для наших медиків на базі було небагато. Крім литовців лікарі надавали допомогу військовослужбовцям інших країн – американцям, данцям, хорватам, які перебували на цій базі. Також лікували цивільних. Робота переважно велася в місцевій лікарні. Там вони консультували і лікували місцевих жителів. Афганські медики лікарні міста Чагчаран високо цінували професіоналізм наших військових медиків і дуже часто зверталися за допомогою саме до українців. Про високий рівень підготовки українських фахівців яскраво свідчить випадок, що стався в липні 2008 року. У 15 кілометрах від міста Чагчаран бойовиками було обстріляно контрольний поліцейський пункт. Із семи афганських поліцейських, які несли службу на пункті, шестеро загинули на місці, а 18-ти річний поліцейський був доставлений до лікарні Чагчаран у вкрай важкому непритомному стані. Куля увійшла в голову хлопця в лівій тім'яній області і вийшла у потиличній. Оглянувши потерпілого афганські лікарі навіть не стали нічого робити, вважаючи пораненого безнадійним. Однак наші фахівці порахували, що шанс у цієї людини повинен бути, і розпорядилися доставити пораненого в операційну. Через кілька тижнів видужуючий поліцейський був виписаний з лікарні. Дізнавшись хто врятував життя сину,

батько пораненого афганця розшукав українців і на знак подяки запропонував отару баранів[79].

10 квітня 2008 Міністр оборони України Юрій Єхануров повідомив, що оборонне відомство планує збільшити чисельність українського військового персоналу в Ісламській Республіці Афганістан від трьох до восьми військовослужбовців. Йшлося про офіцерів різних спеціальностей, які б в майбутньому повинні були працювати спільно разом зі декількома шведськими військовослужбовцями. П'ятеро українських військовослужбовців пройшли відповідні курси підготовки в Швеції і в листопаді були направлені в Афганістан. Враховуючи, що лікар-анестезіолог, залишився ще на один термін служби, український військовий персонал у складі литовської Групи з відновлення провінції Гор збільшився з 3 до 10 осіб. Один офіцер проходив службу в штабі Міжнародних сил зі сприяння безпеці в Афганістані, двоє – офіцери національного елемента забезпечення, семеро – офіцерів та лікарів литовської Групи з відновлення провінції Гор. Однак тепер, крім питань медичної допомоги українці виконували ще завдання патрулювання зони відповідальності багатонаціонального контингенту та цивільно-військового контингенту, тісно взаємодіючи з місцевими органами влади. Варто відзначити, що офіцери груп цивільно-військового співробітництва, враховуючи брак коштів на освіту, розвиток і забезпечення умов життя мешканцям провінції Гор, ініціювали і втілили в життя ряд проектів для місцевого населення [79].

Зокрема, українські військові виготовили близько сотні підручників для місцевої школи, самостійно побудували волейбольний та баскетбольний майданчики, відремонтували списану меблі і передали їх для шкільного користування.

Командування контингентом в провінції Гор відзначило офіцерів капітан-лейтенанту Михайлу Басанова було доручено очолювати багатонаціональний підрозділ, до складу якого увійшли представники збройних сил Литви, Хорватії, Італії та Афганської національної поліції. Під командуванням українця цей підрозділ 16 разів здійснювало оточення та блокування

небезпечних ділянок місцевості, знищення мінно-вибухових пристроїв у населених пунктах. У грудні 2009 року, в ході чергової ротації українського військового персоналу, було замінено майже 90% українських офіцерів [79].

15 січня 2010 Президент України Віктор Ющенко підписав Указ № 27/2010 «Про направлення додаткового миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан». Відповідно до Указу український військовий персонал повинен був мати чисельність до 20 осіб. Також були внесені зміни до статті I Указу Президента України від 26 січня 2007 № 47 «Про направлення миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан»— цифра «10» замінена цифрою «30», що створювало можливість подальшого збільшення української присутності в Афганістані до 30 осіб. У травні 2010 року до складу литовського контингенту вирушила українська група знешкодження вибухонебезпечних предметів під командуванням майора Михайла Сокура. Чисельність українських військових в Афганістані склала 13 осіб. Групі було поставлено такі основні завдання:

- здійснення щоденних перевірок злітно-посадкової смуги аеропорту м. Чагчаран (пункту постійної дислокації литовського контингенту);
- перевірка доріг на наявність вибухонебезпечних пристроїв;
- установка сигнальних мін вздовж огорожі базового табору;
- знищення вибухонебезпечних предметів;
- проведення занять з мінної безпеки з особовим складом афганської поліції;
- участь у патрулюванні зони відповідальності.[113]

З перших днів підготовка і діяльність українських військових саперів були високо оцінені командуванням литовських сил. Тільки за період з кінця травня по червень 2010 року групою знищено близько 200 одиниць вибухонебезпечних предметів, включаючи авіаційні бомби, реактивні і фугасні снаряди, мінометні міни та близько 9000 патронів для стрілецької зброї.

У ході ротації українського персоналу в листопаді 2010 року кількість наших військовослужбовців було збільшено з 13 до 17 осіб. До складу українських офіцерів приєдналася група фахівців-саперів, якій належало займатися пошуком і знешкодженням саморобних вибухових пристроїв, перевіряти території об'єктів і автомобільний транспорт на предмет наявності вибухових пристроїв. Перед відправкою в Афганістан сапери цієї групи пройшли спеціальний курс підготовки в Центрі розмінування Збройних Сил України. На сьогоднішній день в Афганістані присутній український військовий персонал у складі 22 військовослужбовців: 1 офіцер в Кабулі, в штабі Міжнародних сил сприяння безпеці; 3 офіцери (військові лікарі – хірург, анестезіолог і лікар загальної практики) в госпіталі передової оперативної бази в провінції Газні; 2 офіцери (радник з питань підготовки бортових інженерів і радник з питань застосування авіаційного електронного обладнання) у складі литовської Групи радників армійської авіації в Кандагарі; 14 осіб (10 офіцерів і 4 військовослужбовців за контрактом) – у складі Групи реконструкції провінції Гор (провінційний центр – Чагчаран) [78, 79].

1.3 Ключові етапи військових дій НАТО в Афганістані

Найпершою розглянемо операцію під назвою «Анаконда». Варто зазначити, що дана операція вважається одною з найбільш значних та відомих операцій глобальної війни з міжнародним тероризмом.

Після падіння Кабула і укріпленого комплексу Тора-Бора, частина бойовиків Аль-Каїди відступила до району Гардеза на південному сході Афганістану.

Дані американської розвідки на початку 2002 року показували, що бойовики перегруповуються в долині Шахі-Кот й готуються до активних бойових дій. Командування США прийняли рішення завдати удару на випередження і знищити угруповання противника доти, як відновить активність.

Операція «Анаконда» проводилася з 2 по 18 березня 2002 року. Початковий план передбачав здійснення класичної схеми «молот і ковадло», у якій афганські сили мали б увійти до долини, а через два дні американські батальйони перекрили б всі виходи з неї[67]. Але на етапі планування операції було допущено серйозних прорахунків. Не будучи адекватно розвіданими, американське командування в Афганістані вважало, що супротивник не надасть серйозного опору, і операція завершиться легко і швидко. Насправді, бойовики «Аль-Каїди» виявилися готовими до оборони.

Перший наступ силами до 1000 місцевих і 60 американських солдатів виявився невдалим. Загибло троє афганців та один американський військово-службовець. Бойові дії стали інтенсивнішими, коли США перекинули сюди близько 1000 військових, щоб вести, за висловом Центрального командування США, «битву до кінця». Число жертв серед бійців Талібану та Аль-Каїди сягнуло тоді, за повідомленнями, 100 – 200 осіб. Семеро американських військових загинули, коли був збитий їх вертоліт. До середини березня США захопили контроль над долиною Шахі-Кот. Повідомлялося, що американські військові були невдоволені діями своїх місцевих союзників, звинувачуючи їх в провалі першого наступу та виникненні необхідності залучати набагато більшу кількість сухопутних підрозділів США та посилювати удари з повітря[27].

Оскільки Сполучені Штати були занепокоєні можливістю майбутніх нападів з боку Талібану та Аль-Каїди та не покладатися на боєздатність місцевих союзників, вони прагнули збільшити підтримку з боку своїх партнерів по коаліції. Того ж місяця Австралія, Велика Британія, Данія, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія і Франція надіслали свої війська спеціального призначення на допомогу в боротьбі із залишками Талібану. Велика Британія надіслала на підтримку операції США підрозділ морських піхотинців чисельністю 1700 осіб.

І вже 18 березня командування США оголосило операцію «Анаконда» великим успіхом коаліції. Втрати сил США склали 8 осіб, майже 80 було ранених. Втрати Аль-Каїди становили від 100 до 1000 вояків. За станом на 2007

рік, військові дії у долин Шахі-Кот залишаються найбільшим боєм за участі наземних сил США в Афганістані[67].

Після операції «Анаконда» США та союзні війська не змогли виявити інші зосередження сил Талібану та Аль-Каїди, внаслідок чого між США та окремими учасниками коаліції, зокрема, Великою Британією, виникли розбіжності з приводу масштабів загрози та необхідності тримати в Афганістані війська спеціального призначення. У червні Велика Британія оголосила про те, що вона на початку липня виводить своїх морських піхотинців, перекладаючи на США основне бойове навантаження в Афганістані.

Після червня 2002 року бойові операції США та коаліції почали поступово згортатися. В листопаді представник Міністерства оборони США підтвердив: «Ми перебуваємо на новому етапі – тепер менше боїв, більше стабілізації». Для порівняння: трьома місяцями раніше це співвідношення було приблизно рівним[68. С.10].

Зумівши уникнути сутичок з військами міжнародної коаліції після операції «Анаконда», Талібан почав поступово відновлювати свої сили. Вони використовували «племінну зону» на афгансько-пакистанському кордоні в ролі своєї тилової бази.

Наприкінці 2002 р. – початку 2003 р. збільшилася кількість нападів на підрозділи США, представників міжнародних організацій та афганський Уряд. Повідомлялось про появу нового альянсу між польовим командиром Г. Хекматіаром і залишками Талібану в боротьбі проти США з центральним Урядом. Серед перших свідчень відновлення сили талібів став бій 27 січня 2003 року під час проведення американськими військами операції «Мангуст». Це було найбільше бойове зіткнення з часів «Анаконди».

Згодом почали проводитись і терористичні акції в містах: так, 7 червня, в Кабулі, терорист-смертник на замінованій машині протаранив автобус із військовими німецького контингенту МССБ. Загибло 4 німецьких військових і один мирний житель. А до осені Таліби настільки зміцнилися у районах країни, що призначили своїх «тіньових» губернаторів у провінціях Пактика, Пактія,

Нангархар і Кунар. Таліби почали вести партизанську війну. Тому, в жовтні Рада Безпеки ООН схвалила розширення відповідальності МССБ поза межами Кабула. Попри активізацію бойових дій, відбувалось політичне відновлення Афганістану. У 2004 році в Лойя Джирзі було прийнято нову конституцію.

Вже 9 жовтня пройшли перші вільні президентські вибори в історії країни, у яких переміг Хамід Карзай.

2005 рік було відмічено, як рік ескалації насильства. Зросли втрати американського контингенту. Збільшилось число атак зі застосуванням саморобних вибухових пристроїв. Було збито американський вертоліт МН-47, загинуло 16 військовослужбовців. Це було найбільшою одноразовою втратою США від початку війни.

Наступна операція, яку слід розглянути –«Ахіллес». Дана операція була розпочата 6 березня 2007 року о 5:00 ранку за афганським часом [37].

Метою операції було відновлення контролю над провінцією Гільменд. Восени 2006 року війська США вже діяли в цьому районі, завдавши Талібану значної шкоди. Проте таліби скориставшись зимовим перемир'ям з афганською владою для перегрупування, і на початку 2007 року захопили місто Муса-Кала. В цій операції брали участь 4500 військовослужбовців НАТО зі складу контингентів Великобританії, Нідерландів, Канади, Данії, а також 1000 солдатів афганської національної армії [41]. Об'єднаними силами командував генерал-майор Тон Ван Лоон (Нідерланди).

Завданням операції було підвищити ступінь безпеки і створити умови для справжнього відновлення і поліпшення життєвих умов всіх афганців. Тим часом Талібан вже пообіцяв, що відповіддю на дії міжнародного контингенту стануть живі бомби.

Операція «Ахіллес» завершилась 30 травня 2007 року. У той же день в провінції Гільменд була розпочата операція «Ластана Куланг» за участю тих же підрозділів. У результаті дій сил НАТО, за три місяці, за офіційними даними, було вбито більше 1000 бойовиків і 28 взято в полон. Загинуло 16 солдатів НАТО (6 британців, 6 канадців, 2 американця, 1 голландець, 1

датчанин). Війська НАТО залишили місто Муса-Кала, передавши контроль над містом місцевим старійшинам. Таліби скористалися цим в лютому 2007 року, зайнявши місто, що стало їхнім найбільшим успіхом з початку війни. В Муса-Калі були введені закони шаріату, закриті школи, а місцевих жителів примушували платити великі податки. В інших районах країни ситуація залишалась більш спокійною.

В грудні була проведена двох етапна операція під кодовою назвою «Харекате Йоло». В ній брали участь німецькі, норвезькі та афганські підрозділи. Зростання інтенсивності бойових дій привів до того, що міжнародні сили в ряді випадків наносили удари по цивільних об'єктах, що призводило до загибелі мирних жителів. Досить велику популярність здобув інцидент, який стався 4 березня 2007 року в окрузі Шінвар (Нангархар), коли спеціальний підрозділ морської піхоти США було атаковано терористом-смертником і відкрило безладну стрілянину, жертвами якої стали 20 мирних афганців. Найбільш трагічним був випадок який відбувся 2 серпня в окрузі Багран (Гільменд), де в результаті авіа удару, спрямованого проти двох польових командирів загинуло та було поранено від 200 - 300 осіб [29].

У 2008 році загальна ситуація в Афганістані була неоднозначною. Таліби поступово опраправлялись після завданих альянсом ран і збиралися з силами. До цього часу таліби зміцнили своє становище в прикордонній з Афганістаном пакистанській провінції Вазірістан, де за сприяння з боку місцевого населення їм було створено притулок, тренувальні табори та тилова інфраструктура.

У лютому 2008 року таліби почали атаки на пакистанському маршруті постачання НАТО, за яким здійснювалось 80% поставок для контингенту в Афганістані. В результаті безперервних атак талібами військових транспортних колон, НАТО було змушене звернутися до Росії надати їм повітряний коридор через її територію. Постачання по повітрю було дорожче, ніж сухопутним транспортом[33].

Весною таліби розпочали наступ на невеликий прикордонний з Пакистаном повіт Гармсер, який займав стратегічно важливе розташування.

Для талібів цей повіт був необхідний насамперед через те, що він перебував біля кордону з Пакистаном і у важкодоступній місцевості. Це було свого роду притулком для зберігання бойовиків, боєприпасів та зброї талібів. Підсумком було те, що в квітні - травні, в повіті відбулися серйозні бойові дії між силами контингенту НАТО, Афганської національної армії і талібами. Скінчилось все тим, що таліби здійснили штурм міста Муса-Кала в якому загинуло 350 осіб з сторони противника і закріпились в повіті.

27 квітня в Кабулі було організовано замах на президента Афганістану Хаміда Карзая – під час параду таліби відкрили вогонь з автоматів і гранатометів.

1 травня командування НАТО заявило, що повіт повністю очищений від талібів. 14 травня чисельність талібів становила 500 бойовиків, а на 24 травня вже 1000. Таким чином, Міністерство оборони Афганістану і НАТО (до цього вони заперечували інформацію про присутність талібів в цьому регіоні) змушені були відновити військову операцію в Гармсери[41]. Таліби застосовували тактику, яку використовували ще проти радянських військ: вони провели евакуацію населення, відвели основні сили в Пакистан і залишили лише невеликі загони для обстрілювання противника. Після того, як сили НАТО знову захопили регіон, таліби на пакистанському кордоні таємно здійснювали перегрупування сил, поповнення боєприпасів, продовольства і проникнення в повіт. Взаємодію сил коаліції ускладнювали розбіжності між силами США (діючими в рамках операції «Непохитна свобода»), та силами ООН (Червоний хрест та інші гуманітарні організації, що діють окремо від союзного блоку НАТО), і союзними США військами коаліції МССБ, які позначилися на оперативності дій НАТО. Крім того, мали місце розбіжності щодо здійснення верховного командування над усіма військовими коаліціями (воно переходило то до американців, то до британців). Та згодом британці і голландці погодилися на продовження американського командування в усьому афганському регіоні.

У липні в Кандагарі таліби атакували в'язницю, були звільнені більше 1000 ув'язнених, у тому числі заарештовані члени руху Талібан.

18 - 19 серпня у долині Узбін, в 40 км на схід від Кабула, таліби атакували патруль МССБ, при цьому французький загін потрапив в засідку. В ході бою французи втратили 10 солдат, 18 було поранено. В цілому, протягом 2008 року, таліби використовували тактику партизанської війни і дрібних сутичок, ухиляючись від участі у великих бойових діях. Напади на патрулі, обстріли конвоїв, мінування доріг, атаки на блокпости помітно почастишали. НАТО продовжувало здійснювати політику «силової демократії». Серед місцевого населення зростало невдоволення від присутності НАТО в регіоні. Багато в чому це було спровоковано пропагандистськими акціями Талібану[40].

У серпні 2009 року почалась нова стратегічна операція – «Орел». Підрозділи німецького контингенту МССБ спільно з афганськими силами безпеки зробили масовий наступ на бойовиків в повіті Чахар Дара. Талібів вдалося вибити з регіону і захопити їх головний опорний пункт. Тим не менш, операція не принесла бажаних результатів тому, що через деякий час таліби знову повернулися в Чахар Дар.

У жовтні таліби напали на невелику американську заставу і провінції Нурістан на кордоні з Пакистаном. У нічній перестрілці було вбито 8 військовослужбовців США, після цього інциденту американці залишили базу. З цього часу в провінції Нурістан немає іноземної військової присутності. Усі повноваження з контролю за провінцією покладені на афганські сили.

12 лютого 2009 року на півдні Афганістану в провінції Гільменд почалась військова операція «Моштарак», в якій основну участь брали американські, британські та афганські військові. У результаті операції таліби були вибиті з головного міста бойовиків - міста Мардж. Американські військові назвали операцію успішною. У березні почалась нова операція в околицях Кандагару. Незважаючи на дії військ МССБ партизанська війна талів як і раніше тривала на більшій частині території країни. Таліби, як раніше не вступали у великі бойові зіткнення, продовжуючи застосовувати тактику «малої війни» і «мінної

війни». Більшість військовослужбовців іноземного контингенту гинуло від закладених мін на дорогах.

2 квітня 2010 року в повіті Чахар Дара провінції Кундуз відбулось велике бойове зіткнення між 200 бойовиками Талібану та військослужбовцями бундесверу (найменування збройних сил ФРН). В результаті, 3 осіб коаліції загинуло, 8 отримали важкі поранення. У відповідь, німецькі та афганські військові почали 13 квітня операцію в повіті Баглан-і-Марказі з метою відновити контроль над повітом. 26 травня на північному сході Афганстану, в провінції Нурістан, загін пакистанських талібів у складі 300 осіб вторглися з пакистанської території в повіти кампеш і Барги Матал. Провінція після відходу сил НАТО в жовтні 2009 року перебувала під контролем афганської поліції[29]. У зв'язку з перевагою талібів в кількості і відсутністю підкріплення, афганські поліцейські 30 травня здали повіт Барги Матал і відступили. Повіт майже повністю опинився під владою талібів. Над адміністративними будівлями були підняті чорні та зелені прапори талібів.

З 10 по 14 червня в районах Шах Валі Кот провінції Кандагар проводилася операція проти сил талібів в регіоні. В операції брали участь австралійські спецпідрозділи і солдати афганської армії, за підтримки армійських вертольотів США. Таліби залякували місцеве населення, забороняючи співпрацювати з владою, посилено мінували дороги, почастишали збройні напади на патрулі афганських сил безпеки і НАТО[38].

2 серпня Голандія почала виведення військ з Афганістану. 6 серпня таліби вбили 10 беззбройних співробітників міжнародної благодійної християнської організації, Міжнародна місія з надання допомоги, що надавала медичну допомогу афганцям. Серед загиблих були 6 американців, британка, німкеня і 2 афганця. За визнанням представників Пентагону, якого-небудь поліпшення ситуації в Афганістані до осені 2012 року сили НАТО так і не домоглися, а деякі аналітики говорили про те, що загальна обстановка в країні навіть погіршилась.

Цього ж року, Міністр оборони США Роберт Гейтс, відвідуючи військову базу НАТО в афганському місті Баграмі, заявив, що американські військові залишаться в Афганістані і після 2014 р., на який намічене виведення бойових підрозділів міжнародних сил з країни. За словами Гейтса, Вашингтон і Кабул домовилися про те, що американські інструктори братимуть участь у навчанні афганських військових. Гейтс прибув до Афганістану з дводенним візитом. Очікується, що на зустрічі з президентом Афганістану Хамідом Карзаєм буде обговорюватися недавня трагедія на сході країни, коли гелікоптери НАТО помилково відкрили вогонь по групі афганських дітей, дев'ять з яких загинули.

Інцидент стався після ракетного обстрілу бойовиками військової бази Блесінг. Військові неточно визначили район, звідки вівся вогонь по базі, і в результаті удару з повітря ракети вразили не бойовиків, а дітей, які збирали хмиз в ущелину Дара-е Піч. У результаті дев'ять хлопчиків у віці від 8 до 12 років загинули, ще одна дитина був поранена.

Головнокомандувач контингентами НАТО і МССБ в Афганістані генерал Девід Петреус приніс свої вибачення членам афганського уряду, народу Афганістану, членам сімей загиблих дітей і особисто Карзаю, однак той заявив, що вибачень не приймає.

Після цього Хамід Карзай закликав міжнародні сили НАТО припинити військові дії в Афганістані. Президент Афганістану неодноразово закликав НАТО уникати жертв серед цивільного населення. Раніше, 10 березня повідомлялося, що на півдні Афганістану солдатами НАТО помилково був убитий двоюрідний дядько президента країни Хаджі Яр Мохаммад Карзай. За даними опублікованої в доповіді ООН, минулого року кількість загиблих серед цивільного населення Афганістану зросла на рекордні 15 відсотків [28].

У січні 2011 року, на прес-конференції в Кабулі офіційний представник Пентагону повідомив, що протягом 2012 року було зафіксовано 18057 випадків нападу американських військовослужбовців і їх союзників зі застосуванням стрілецької зброї, РПГ і в ряді випадків - некерованих реактивних снарядів (у 2009 році таких випадків було 10591).

В першій половині червня 2011 року керівник місії НАТО з навчання афганських сил безпеки повідомив, що з 2005 року до червня 2011 року співробітниками афганських сил безпеки було вбито 52 військовослужбовців МССБ. Незважаючи на те, що ці втрати склали незначну частину від загальних втрат МССБ в Афганістані, генерал зазначив, що ці інциденти «руйнують встановлену довіру, необхідну для ефективної взаємодії між афганськими силами безпеки та іноземними військовослужбовцями» [39].

У загальній складності, в 2011 році афганці вчинили 21 атаку іноземних військовослужбовців, в результаті яких були вбиті 35 воєнних МССБ.

6 липня у районі авіабази Баграм, в провінції Парван розбився азербайджанський транспортний літак ІЛ - 76ТД з 18 тонами вантажу для сил НАТО. Представники руху Талібан повідомили про те, що літак був збитий членами руху. 12 липня брат президента Афганістану Ахмад Валі Карзай був убитий своїм знайомим. Таліби заявили, що вбивство скоєно їх бойовиком. 28 липня, як повідомив представник Ісламського Емірату Афганістан Карі Юсуф Ахмаді, на якого посилається видання UmmaNews, таліби звільнили район Хас Урузган від ворожої присутності, також вони захопили ряд ворожих транспортних засобів, мотоциклів та іншої військової техніки та амуніції. 6 серпня в результаті аварії військового вертольота СН - 47 «Чинук» загинуло 31 військовослужбовців з підрозділу спецназу армії США і 7 афганських солдатів. На борту знаходилось 22 «морських котика», як були ленами військово морської спеціальної групи, також відомі як «Команда б», яка брала участь в операції з ліквідації Усами бен Ладена [21].

7 серпня при вибуху бомби на терміналі в провінції Хайбер-Пахтунхва на північному заході Пакистану були знищені 16 бензовозів із паливом для сил НАТО в Афганістані. У той же день 4 військовослужбовців НАТО загинули в результаті двох зіткнень з талібами: 2 солдати Французького іноземного легіону загинули в зіткненні в районі Тагаб на північному сході Афганістану. Інше зіткнення з талібами сталося на півдні країни. Військовослужбовцями НАТО і урядових сил були вбиті кілька бойовиків в провінції Пактія і два

бойовики в провінції Газні. Один з убитих бойовиків в Газні намагався використовувати дитину в якості «живого щита»; в ході операції дитина не постраждала. 13 серпня, як повідомив офіційний представник руху талібан Карі Мухаммад Юсуф Ахмаді, таліби звільнили район Майванд від присутності іноземних військових і місцевих силовиків. Талібами було вбито і поранено близько 10 американських військовий, а також захоплена військова техніка. 23 вересня, також зі слів Юсуфа Ахмаді, в районі Шірам талібам вдалося збити вертоліт МССБ. Після обстрілу з боку ісламістів, він упав на землю. В результаті падіння загинули всі члени екіпажу.

24 вересня таліби зайняли район Ваант в провінції Нурістан. Під натиском з району на вертольотах були евакуйовані всі іноземні солдати і місцеві правоохоронці. Близько 15 цивільних осіб, більшість з яких були жінки, були вбиті в ході авіа ударів США, з боку талібів були вбиті 5 осіб. 5 жовтня талібам вдалося повністю захопити регіон Заміндавар в провінції Гільменд. У результаті боїв загинули 3 мирних жителів, іноземними військовими були заарештовані ще 3.

На початку листопада лідер талібів мулла Омар виступив із зверненням, в якому заявив, що відтепер таліби виступають категорично проти жертв серед мирного населення і, починаючи з сьогоднішнього дня «ті таліби і моджахеди, дії яких призведуть до загибелі мирних жителів, будуть віддаватися шариатському суду» [21].

24 листопада, в провінції Фарах таліби атакували колону постачання НАТО, яку супроводжували співробітники приватної охоронної компанії, в результаті було знищено не менше 10 охоронців, спалено 10 одиниць техніки. 7 грудня в провінції Гільменд підірвався на мін мікроавтобус, при цьому загинули 19 мирних жителів, в тому числі 5 дітей. Підрив стався небезпечному районі провінції, де активні бойовики Талібану. Прес-секретар губернатора провінції Давуд Ахмаді засудив використовувану талібами тактику мінування цивільних шляхів сполучення, провідну до жертв серед мирного населення.

1 лютого, в західних засобах масової інформації були опубліковані повідомлення про секретний звіт НАТО, в якому наводяться свідчення прямого сприяння афганському Талібану з боку пакистанської міжвідомчої розвідки. У документі було також зазначено, що значна частина населення Афганістану підтримує Талібан і випадки співпраці службовців афганської армії і поліції з повстанцями широко поширені. Офіційні представники МССБ підполковник Джиммі Каммінгс відмовився від коментарів з приводу даного звіту, підкресливши це тим, що дана інформація не була призначена для публічного розповсюдження. За офіційними даними НАТО, в період з 1 січня аж до початку вересня 2012 року «афганцями у військовій або поліцейській формі» було вироблено 26 атак на іноземних військовослужбовців, в результаті яких були вбиті 34 бойовиків МССБ [67]. Крім того, мали місце випадки атак військовослужбовців афганського уряду. У результаті цього, на початку вересня 2012 року командування сил США в Афганістані прийняло рішення призупинити набір нових рекрутів в програму навчання афганських солдатів співробітників сил безпеки через почастищення випадків вбивств ними військовослужбовців США. У середині вересня 2012 року для зниження ризику атак з боку «людей у військовій формі урядових сил» командування НАТО прийняло рішення про скорочення кількості військових операцій, що проводяться спільно з афганськими національними силами безпеки. Крім того, було прийнято рішення, що спільне патрулювання також буде проводитися тільки за окремим дозволом регіонального командування МССБ. Проте, надалі нападів з початку січня до 31 грудня 2012 року було зафіксовано 45 атак, в ході яких були вбиті 61 військовослужбовців МССБ [69].

4 вересня в результаті влаштованого талібами теракту на похоронах у провінції Нангархар загинули не менше 20 мирних афганців, ще понад 50 були поранені. 7 жовтня рух Талібан оголосив про свою перемогу у війні проти США та їх союзників.

20 травня 2012 року Генеральний Секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен перед відкриттям саміту альянсу в Чикаго запевнив, що альянс не буде

форсувати виведення свого контингенту з Афганістану. Так він прокоментував намір президента Франції Франсуа Олланда вивести війська з країни до кінця нинішнього року». Цей процес (виведення французьких військ) буде координуватися з НАТО і він буде проведений за підсумками консультацій усередині альянсу» - сказав він. Від особи альянсу він пообіцяв афганській владі підтримку: «Ми не збираємося залишати Афганістан поспіхом. Ми продовжимо роботу в Афганістані доти, поки наша операція не буде успішно виконана» [11]. Одне з головних обіцянок Олланда - вивести війська своєї країни з Афганістану протягом 2012 року – на рік раніше, ніж планувалося спочатку. Генсек НАТО запевнив, що такі плани Франції цілком здійсненні в рамках плану альянсу щодо поетапного виведення військ з території Афганістану.

І таким чином, вже 28 грудня, 2000 французьких військовослужбовців були виведені з Афганістану, проте 1400 військовослужбовців залишаться в Афганістані в якості інструкторів і радників на невизначений термін. «Для Афганістану настав період самостійності і незалежності. Небезпека з боку терористів, що загрожувала нам, не зникла, але значно зменшилася», - сказав у Франсуа Олланд у своєму виступі перед французькими військовослужбовцями в афганській провінції Капіза. Президент Франції не позначив термін виведення 1400 військових фахівців, які залишаться в країні після 31 грудня 2012. При цьому Олланд зазначив, що Франція не залишає Афганістан напризволяще: «Ми продовжимо нашу участь у долі Афганістану, але в іншій формі. Ми хочемо, щоб роль Франції в житті Афганістану в майбутньому відрізнялася б від того, яка вона зараз» [4].

10 вересня 2012 року частина представників ісламського руху Талібан висловила готовність провести переговори з НАТО, щоб покласти край війні в Афганістані. За даними британської газети «The Guardian», таліби, які не бачать перспектив на перемогу у війні, висловили готовність провести переговори з НАТО, але не мають наміру проводити діалоги з урядом Афганістану, зокрема з Хамідом Карзаєм. Вони заявили, що навіть не проти присутності військових баз

США на території Афганістану. Таліби в обмін на міжнародне визнання вирішили розірвати свої відносини з угрупованням «Хаккані» (незалежна терористична організація в Афганістані, в союзі з Талібаном, яка веде партизанську боротьбу проти уряду і сил НАТО). Вони висловили згоду на навчання дівчаток у школах, але виступили проти існуючої конституції в країні тому, що вона підтримує уряд Хаміда Карзая.

Того ж дня, Талібан назвав онука британської королеви принца Гаррі своїм ворогом. Таліби заявили, що вб'ють його, поки він буде проходити службу в Афганістані. Про це заявив, прес-секретар талібів. «Ми докладемо максимум своїх зусиль, щоб убити принца Гаррі та інших представників британських військових сил в провінції Гельманд. Наш план – знищити третього за черговістю спадкоємця британського престолу», - заявив у ході телефонної розмови прес-секретар талібів. За його словами, всі, хто воюють в Афганістані, вважаються ворогами талібів[12].

13 лютого 2013 року Президент США Барак Обама у своєму щорічному посланні до Конгресу оголосив, що США завершать війну в Афганістані до кінця 2014 року. За словами Обами, протягом наступного року з Афганістану буде виведена більш як половина американського контингенту. Він додав, що нинішня терористична мережа Аль-Каїда – це лише «тінь колишньої». Він стверджував, що навесні 2013 року війська США перейдуть у режим підтримки, натомість афганські сили безпеки переберуть на себе ініціативу. Протягом року ще 34 тисячі американських солдатів повернуться додому з Афганістану. Це скорочення триватиме, і до кінця наступного року, війна в Афганістані буде закінчена. Натомість, Британське міністерство оборони визнало, що кампанія НАТО в Афганістані - це «війна, яку не можна виграти. На думку британських військових, така ситуація виникла через те, що сили НАТО, які беруть участь в операції в Афганістані, намагалися «насаджати ідеологію, яка є чужою для афганського народу». У звіті зазначається, що за всі роки операції силами НАТО «не вдалося встановити контроль над осередками повстанців» і «гарантувати захист місцевого населення»[36].

З 1 липня 2014 року розпочалася реорганізація сил НАТО в Афганістані. Так, були змінені найменування регіональних команд ISAF: Регіональний командування «Столиця» (Regional Command Capital) та Регіональний командування «Захід» (Regional Command West) були перетворені на командування «Підготовка, консультації та допомога» (Train Advise and Assist Command, ТААС) відповідно в столичному регіоні та на заході країни. Ця зміна була частиною переходу від активних бойових дій до ролі підтримки і консультування, що відповідало зміні стратегічної ролі НАТО в Афганістані. Метою цих змін було посилення тренувальних місій, які мали на меті підготовку та наставництво афганських сил безпеки, зокрема Армії та поліції.

У грудні 2014 року Сполучені Штати завершили свої бойові операції в Афганістані, що стало важливою віхою в багаторічній кампанії НАТО в країні. Проте, незважаючи на завершення активних бойових дій, значна кількість військових і консультантів залишалася в Афганістані для підтримки місії тренування та наставництва афганських сил безпеки. НАТО продовжувало свою діяльність у межах нової місії, яка отримала назву Resolute Support Mission. Ця місія була спрямована на підтримку афганських сил у забезпеченні безпеки, відновленні інфраструктури та розвитку інститутів національної безпеки [67].

Ключовою подією для ISAF було припинення діяльності Об'єднаного командування ISAF, яке знаходилось під командуванням XVIII повітрянодесантного корпусу США. Останні операції цієї структури завершилися 8 грудня 2014 року, що символізувало офіційний кінець бойової фази місії НАТО в Афганістані. Це також ознаменувало перехід до нової, більш миротворчої і консультувальної ролі для міжнародних військ в країні, де основну увагу було зосереджено на допомозі в організації й підготовці місцевих сил, здатних самостійно забезпечувати безпеку [69].

РОЗДІЛ 2. ЗАВЕРШЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ISAF ТА ПЕРЕДАЧА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (2011–2014 РР.)

2.1 Передача відповідальності за безпеку афганським національним силам: успіхи та проблеми.

Передача відповідальності за безпеку афганським національним силам у рамках операції МССБ під керівництвом НАТО стала важливою складовою стратегії, орієнтованої на поступове виведення міжнародних військ і надання афганським силам можливості самостійно забезпечувати стабільність у країні. Цей процес почався в середині 2000-х років, коли стало зрозуміло, що міжнародна військова присутність не може бути довгостроковим рішенням для Афганістану, і що країна повинна навчитися контролювати свою безпеку самостійно. Водночас для НАТО та інших міжнародних партнерів стало очевидним, що надання відповідальності афганським силам не відбудеться одразу, а потребуватиме поетапного підходу, з урахуванням як внутрішніх особливостей країни, так і зовнішніх викликів, таких як зростаюча активність повстанських угруповань, зокрема талібів.

Формування стратегії передачі відповідальності було зумовлене кількома важливими факторами. По-перше, на той час основним завданням міжнародних сил стало не лише забезпечення безпеки, але й створення умов для стабільності, відновлення та розвитку Афганістану. Протягом перших років операції МССБ, основна увага була зосереджена на боротьбі з тероризмом та повстанськими угрупованнями, такими як таліби. Водночас у цей період почали активно формуватися основні структури афганських сил безпеки, включаючи Афганську національну армію (АНА) та Афганську національну поліцію (АНП). Цей процес був складним і вимагав значних ресурсів, оскільки країна, що зазнала десятиліть конфліктів, мала слабкі інститути безпеки, які потребували значної зовнішньої підтримки [28].

Одним із ключових моментів стратегії була поступова передача відповідальності за безпеку від міжнародних сил до афганських сил безпеки. Цей процес передбачав не лише передавання операційних функцій, але й послідовну підготовку афганських підрозділів до виконання цих завдань на постійній основі. У 2006 році був сформований план, який передбачав поетапну передачу відповідальності за різні регіони Афганістану, починаючи з найбільш стабільних районів. Спочатку міжнародні війська, зокрема НАТО, підтримували афганські сили в контексті їх навчання та допомоги в операціях, але в міру того, як афганці набували досвіду, їх роль зростала. Важливим аспектом цього процесу стало формування спільних команд за участю міжнародних сил і афганських військ, які виконували завдання з патрулювання, боротьби з тероризмом і підтримки порядку в різних провінціях.

Значним кроком у стратегії передачі відповідальності стали численні операції, спрямовані на підвищення бойових спроможностей афганських сил. Наприклад, спеціалізовані команди наставників, такі як OMLT (Operational Mentoring and Liaison Teams), були створені для безпосередньої роботи з афганськими підрозділами, надаючи їм не лише навчання, але й практичний досвід у веденні бойових дій [69]. У цей період була поставлена мета – не лише навчити афганців базовим військовим навичкам, але й дати їм можливість працювати у складних умовах, коли бойові дії активно тривають і повстанці продовжують здійснювати напади [39].

Проте, незважаючи на наявність численних операцій і програм підтримки, процес передачі відповідальності не був безпроблемним. Складнощі полягали в кількох аспектах. Перше, з чим зіштовхнулися афганські сили – це недостатня бойова підготовка та низька мотивація особового складу. Армія і поліція виявилися недостатньо готовими до того, щоб самостійно протистояти активно діючим бойовим угрупованням, таким як таліби, що створювало додаткові труднощі для процесу передачі відповідальності. Крім того, величезною проблемою була корупція серед афганських сил безпеки, що

серйозно шкодило ефективності їхньої діяльності та впливало на довіру населення до цих структур.

Окрім того, в умовах нестабільності та активної бойової діяльності, афганські сили не завжди були в змозі забезпечити безпеку в регіонах, де міжнародні війська зменшували свою присутність. Множинні напади талібів, нестабільність у певних провінціях, а також відсутність належної координації між різними гілками влади в Афганістані суттєво ускладнювали процес передачі відповідальності. І хоча міжнародні партнери продовжували надавати допомогу у вигляді тренувальних програм і матеріально-технічної підтримки, багато афганських підрозділів все ще залишалися залежними від допомоги іноземних військ у проведенні складних операцій.

На тлі цих викликів стратегія передачі відповідальності була удосконалена впродовж кількох років. Важливим етапом стало створення механізмів для надання постійної консультаційної підтримки афганським силам у післявоєнний період. В результаті, в 2014 році, коли була завершена основна фаза операції МССБ, НАТО вже не проводило активних бойових операцій, але продовжило підтримувати афганські сили в рамках нової місії «Resolute Support». Це забезпечувало наставництво і консультування афганських сил, аби вони могли діяти ефективно в умовах нової безпекової ситуації [41].

Отже, стратегія передачі відповідальності за безпеку афганським силам стала основним етапом в еволюції місії НАТО в Афганістані, що включала не лише військову складову, а й значну частину навчання та менторства. Незважаючи на численні проблеми та виклики, ця стратегія стала основою для подальших змін в безпековій ситуації в Афганістані, хоча й не змогла вирішити всіх проблем, пов'язаних з корупцією, нестабільністю та бойовою спроможністю національних сил.

Передача відповідальності за безпеку Афганістану національним силам стала важливим етапом в рамках операції МССБ під керівництвом НАТО. Це був складний і багаторівневий процес, що тривав понад десятиліття, під час якого міжнародна спільнота разом з афганським урядом намагалася досягти

стратегічних цілей, таких як стабільність, безпека і розвиток. Особливістю цього процесу стало те, що передача відповідальності не була одноразовим актом, а являла собою поступовий перехід, що охоплював кілька етапів і різні аспекти безпекової ситуації в країні. Хронологія цього процесу відзначена важливими етапами, в яких брали участь міжнародні сили, афганські підрозділи та інші актори, що впливали на ситуацію.

Процес передачі відповідальності за безпеку від міжнародних сил до афганських розпочався з етапу «Stage 4» у 2006 році, коли НАТО взяло на себе повну відповідальність за безпеку на всій території Афганістану. До цього часу міжнародні сили вже забезпечували безпеку в різних регіонах країни, однак розширення зони відповідальності стало логічним етапом. Відповідно до цього рішення, підрозділи НАТО, що діяли в межах ISAF, розширили свою присутність в країні, включаючи південний та східний регіони, де йшли активні бойові дії з талібами та іншими групами бойовиків. Проте процес повної передачі відповідальності був поступовим і вимагав значних зусиль з боку міжнародних сил для підготовки афганських сил безпеки [23].

Важливим етапом у цьому процесі стало також зміщення акценту на підготовку афганських сил. У 2006 році ISAF запровадило систему OMLT (Operational Mentoring and Liaison Teams), що мала на меті підтримку афганських військових підрозділів на різних рівнях командування. Ця система дозволила не лише забезпечити оперативну підтримку, але й сприяти розвитку довгострокових відносин між афганськими підрозділами та міжнародними силами, що забезпечило більш ефективну передачу функцій безпеки [40].

У 2007 році з наближенням нової хвилі атак з боку талібів і наркоторговців, міжнародні сили значно активізували операції, спрямовані на ліквідацію осередків опору та стабілізацію ситуації на місцях. Операція Achilles, яка мала місце в березні 2007 року, мала на меті не лише боротьбу з тероризмом, а й розвиток афганських сил безпеки через активне залучення їх до участі в операціях. Операції на місцях, як-от у Гельманді та Кандагарі, були

спрямовані на підготовку місцевих сил до самостійного виконання функцій безпеки [68].

У 2009 році ситуація змінилася з призначенням нового командувача ISAF, генерала Стенлі Маккрисстала, який поставив перед собою завдання активнішої боротьби з талібами і більшої орієнтації на підтримку афганських сил безпеки. В цей період почалася серія масштабних операцій, таких як Operation Panther's Claw та Strike of the Sword, що активно залучали афганські сили до операцій на півдні та сході країни. У цих операціях афганські війська діяли спільно з міжнародними силами, що дозволило підвищити їхні можливості у веденні бойових дій [69].

Особливою була операція Strike of the Sword (Operation Khanjar) в липні 2009 року, яка стала найбільшим наступом морської піхоти США з часів операції в Іраку (2004 рік). Ця операція показала, наскільки важливою була співпраця між міжнародними силами і афганськими підрозділами в контексті стабілізації ситуації і передачі функцій безпеки на місцях. Афганські сили активно залучалися до забезпечення безпеки в районах, що після операцій переходили під їх контроль [69].

Одним із головних факторів, що вплинули на процес передачі відповідальності, було стратегічне рішення НАТО з поступового виведення своїх сил і передача їхніх функцій афганським силам. Міжнародні сили усвідомлювали, що Афганістан повинен стати здатним самостійно забезпечувати свою безпеку і боротися з тероризмом, тому процес передачі відповідальності був інтегрованим в загальну стратегію, що передбачала зменшення військової присутності на фоні зростання можливостей афганських сил.

Ще одним важливим чинником був рівень підготовленості афганських сил безпеки. Спочатку багато афганських підрозділів не мали достатнього рівня бойової готовності і професіоналізму для того, щоб взяти на себе повну відповідальність за безпеку країни. Тому протягом перших років операції НАТО активно працювало над підготовкою афганських військових через

програму навчання та наставництва. Однак корупція та політична нестабільність, що мала місце в Афганістані, ускладнювала цей процес. Оскільки афганські силові структури страждали від низької дисципліни та відсутності ефективних механізмів контролю, передача відповідальності за безпеку була складним завданням.

Не менш важливим фактором стала бойова ситуація. Протягом 2007–2009 років ситуація в країні залишалася складною через стійкий опір з боку талібів і інших екстремістських груп, а також через активну участь наркоторговців і злочинних угруповань, які намагалися дестабілізувати ситуацію в країні. Проте зі зміцненням афганських сил, збільшенням їхньої чисельності та бойової готовності, а також завдяки підвищеній координації з міжнародними силами, Афганістан поступово зміг здійснити перехід до самостійного забезпечення безпеки [29].

До 2014 року процес передачі відповідальності від міжнародних сил до афганських завершився. Міжнародна присутність в країні змінилася: з бойової операції ISAF було переведено в місію Resolute Support, що зосередилася на навчанні, консультиванні та підтримці афганських сил безпеки. Офіційно виведення бойових підрозділів відбулося в кінці 2014 року, коли США і НАТО завершили основні бойові операції в Афганістані. Однак, незважаючи на формальне завершення місії ISAF, багато питань залишалося відкритими, і потреба в міжнародній допомозі для Афганістану залишалася актуальною.

2.3 Оцінка політичних та соціальних наслідків завершення місії НАТО для Афганістану.

Режим Талібану було скинуто, але проблеми в країні залишились. Для світової спільноти найбільш суттєвими загрозами, джерелом яких є Афганістан, і надалі залишаються тероризм та вирощування, переробка і збут наркотиків. Першу загрозу сьогодні ліквідовано, адже мережа таборів з підготовки терористів, створена за участю Пакистану, практично припинила своє

існування. Від цього виграли насамперед Росія, Індія, Китай, Узбекистан та Таджикистан, які тією чи іншою мірою відчували на собі діяльність мусульманських бойовиків на своїх територіях[22].

Разом з тим, нагальним залишається питання боротьби з наркотиками. Лише у 1999 році в Афганістані зібрано «рекордний» урожай опіумного маку – в 6,400 тонн, який, зважаючи на значну висоту його посівів, вважається найбільш якісним для виробництва опію. Афганістан і справді інтегрувався в світову економічну систему в тому сенсі, що став експортером 75 відсотків споживаного в світі опію і головним джерелом наркотиків для країн Східної та Західної Європи. Польові командири, що контролюють території, засіяні наркотичними культурами, зацікавлені в нарощуванні наркобізнесу - їм потрібні кошти для фінансування розвитку цих регіонів, озброювання своїх бойовиків і ведення бойових дій проти сусідів. З іншого боку, місцеві селяни вирощують ці культури, щоб забезпечити своє виживання. Коротке за часом перебування при владі талібів призвело до занепаду сільського господарства країни, оскільки вони, офіційно заборонивши опіумні посіви, надавали добрива і сільськогосподарську техніку саме тим селянам, які вирощували наркотичні культури. Більше того, в країні налічується багато племен, з яких вже не одне покоління спеціалізується на вирощуванні і переробці наркотичної сировини, що властиво, наприклад, жителям гірської провінції Нангахар [23].

У західні ЗМІ потрапила інформація про те, що багато впливових осіб з політичної еліти Афганістану теж мають свій інтерес в цьому нелегальному, але прибутковому бізнесі.

Та, як на наш погляд, лише тільки адміністративними методами проблему наркотиків до кінця не вирішити, оскільки потрібен комплексний підхід до цього доленосного питання. Проста заборона вирощувати опійний мак без належної грошової компенсації не змусить жителів перекваліфікуватись на вирощування інших сільськогосподарських культур.

Зокрема, голова тимчасової адміністрації Афганістану Хамід Карзай запропонував фермерам 500 доларів за гектар, якщо вони відмовляться

вирощувати опійний мак, в той же час після збору урожаю фермери отримують щонайменше 3400 доларів з гектара, тобто в сім разів більше. До того ж, в країні ще не створено умов для виробництва і продажу сільськогосподарської продукції. Йдеться про необхідність функціонування кредитних спілок, створення іригаційних споруд, закупівлі добрив, вдосконалення транспортної інфраструктури для інтеграції афганського господарства з ринками сільськогосподарської продукції суміжних країн або налагодження товарообігу всередині країни[39].

Афганістан займає одне з провідних місць у світі за кількістю вогнепальної зброї на тисячу жителів, що робить їх роззброєння досить проблематичним. Особливе занепокоєння викликає наявність в афганських племен високотехнологічної зброї. Так, за рішенням тоді ще чинного президента США Рональда Рейгана в 1985 році в Афганістан почали надходити найкращі в світі переносні ракетні комплекси «Стінгер». За підрахунками ЦРУ, моджахеди отримали 1000 цих систем, з яких 200-300 не було використано. Комплекси «Стінгер» можуть ефективно застосовуватись терористами для знищення цивільних авіалайнерів по всій Азії, тому сьогодні як ніколи гостро стоїть проблема їх повернення до американських арсеналів. Цим завданням займаються уряд Афганістану, лояльні до США племена, а також Центральне розвідувальне управління. Що стосується звичайної вогнепальної зброї, то жителі країни здають її дуже неохоче, оскільки в країні панує нестабільність і процвітає мародерство.

Не втратила актуальності також проблема мін, які залишились в країні ще з часів радянської інтервенції. Вважається, що на території Афганістану, за найскромнішими підрахунками, налічується ще 500 тисяч мін, через які щомісяця гине 130-150 чоловік. З урахуванням того, що один мільйон мін вже знешкоджено, Афганістан все ще залишається країною найбільшої в світі кількості мінних полів [39].

Таким чином потрібно, на мою думку, відбудувати сучасний Афганістан як помірковану державу зі стабільною політичною системою. Тому надто

важливо вирішити питання представництва різних етнічних груп у політичному житті країни. Це завдання вимагає балансування між більшістю – пуштунами та етнічними меншинами. Тривалий час в Афганістані ключові управлінські посади займали пуштуни з клану Дурані, а таджики контролювали торгівлю та багато постів середнього рівня. Інші меншини були зовсім виключені з політичного та економічного життя країни, проживаючи відособлено у своїх місцевостях [33].

З розподілом владних повноважень виникли певні суперечності. Вся пуштунська правляча еліта емігрувала з країни після усунення від престолу короля Захір Шаха. Понад 100 тисяч нащадків пуштунської інтелігенції мешкають в розвинених країнах Заходу. Баланс сил у сучасному Афганістані помітно змінився не на користь пуштунів: їхні племена розколоті на 30 етнічних груп і підгруп, в них нема злагоди і взаємопорозуміння між двома найбільшими кланами – Дурані і Гілзаї. Одну з найбільш відомих опозиційно налаштованих сил до тимчасового уряду представляє Хекматіяр – теж пуштун. Між тим, узбеки та таджики добре організовані і озброєні, є гомогенними національностями. Більше того, у таджиків нема такого традиційного для пуштунів поділу на племена, вони іменують себе послуговуючись назвою місцевості, де проживають.

Наприклад, таджики Панджерської долини, чи таджики Бадахшану. Таджики не піддаються силовому тиску, оскільки вони перетворили території свого проживання на справжні фортеці.

Це стосується як Панджерської долини, так і північно-східних провінцій Парвану. Велика концентрація таджицького населення спостерігається також в Кабулі та інших великих урбанізованих центрах Афганістану, що змінює баланс сил в містах не на користь пуштунів. В результаті антитерористичної компанії війська «Північного Альянсу» взяли під контроль половину території країни, більшість великих міст, весь кордон і комунікації Афганістану з 5 країнами-сусідами, тоді як пуштуни мають вихід лише до пакистанського кордону. США, яким потрібна була коротка переможна компанія, надали

значну економічну та військово-технічну допомогу командирам «Північного Альянсу» для того, щоб ті лише за мінімальної наземної підтримки американців воювали з талібами. Тому сьогодні командири Альянсу можуть розраховувати на добре підготовану й чудово оснащену армію [22].

Крім того, спостерігається дипломатична ізоляція пуштунів. Рух «Талібан» в основному складався з пуштунів, тому це плем'я так чи інакше опинились у становищі переможеного у війні і має напружені стосунки зі своїм найближчим союзником і патроном Пакистаном. «Північний Альянс» підтримують Індія, Китай, Росія, Іран, країни Центральної Азії. Для Індії і Китаю головну роль відіграє стабільність Афганістану і закриття на його території таборів з підготовки терористів, які час від часу просочувались у Синдзян-Уйгурський автономний округ КНР та в індійський штат Джамму і Кашмір. У свою чергу Іран, зацікавлений в тому, щоб мати вплив на західний Афганістан і захищати проживаючу там шийтську меншину. Тому він робить ставку на губернатора Герату Ізмаїл Хана, незважаючи на те, що той є таджиком. У ретроспективі відносини іранського керівництва з рухом «Талібан» взагалі були ворожими, оскільки таліби розстріляли 9 іранських дипломатів та одного журналіста під час штурму північного міста Мазарі-аль-Шаріф.

Скоріш за все майбутнє Афганістану залежатиме від тиску США та інших заможних країн-донорів на етнічні групи. Йдеться про політику «дай-війзьми», тобто про велику грошову допомогу Заходу в обмін на коаліційний уряд, повернення всіх етнічних груп на свої історичні землі і пропорційне їх представництво в політичній системі при збереженні певного рівня автономії етнічних меншин. Для виконання цього та інших завдань потрібні величезні кошти. На зустрічі в Токіо країни-донори зобов'язались надати Афганістану 4,5 мільярда доларів прямої економічної допомоги терміном на п'ять років. Але завдання відбудови народного господарства країни настільки всеосяжні і масштабні, що така сума виглядає мізерною. Фінансових ресурсів потрібно значно більше, адже в країні зруйновано більшість промислових об'єктів,

розповсюдженим явищем стало безробіття [19].

Для сучасного Афганістану надто важкими залишаються й інші проблеми. Якщо Кабул ще якось функціонує завдяки діяльності численних неурядових гуманітарних організацій та добре налагодженій охороні міжнародних миротворців, то в провінціях країни панує повний хаос. Польові командири займаються дорожнім рекетом або встановлюють на дорогах своєрідні митниці, збираючи з водіїв транспортних засобів платню за проїзд по «їхній території». На руках у населення дуже багато вогнепальної зброї, яку в такий тривожний час воно добровільно не здаватиме. Тим більше, що по країні прокотилась хвиля вбивств ворогуючих між собою наркоділків і контрабандистів, почастишали випадки викрадень з метою отримання викупу [18].

Таким чином, без сильної, добре озброєної армії встановити порядок в Афганістані неможливо. Німеччина вже займається підготовкою поліцейських сил Афганістану, США та Франція тренують перші професійні військові формування країни. План Карзая передбачає створення 70-тисячної армії, хоча коштів в бюджеті Афганістану для цього взагалі нема. Наболіле питання створення загальноафганської армії не за етнічною ознакою – це лише одна із сотень проблем державного розвитку зруйнованої країни. Фахівці прогнозують, що Афганістан навряд чи обійдеться сумою, меншою за 30 мільярдів доларів.

Вихід з такого складного становища можна буде знайти хіба що завдяки азіатським глобалізаційним процесам, пошуку сусідами Афганістану нових торговельних шляхів. Розташування Афганістану з одного боку між бідними на енергоносії Пакистаном та Індією, а з другого – із забезпеченими нафтою і газом, але обділеними споживчими товарами та продовольством країнами Центральної Азії робить Афганістан природним мостом між цими важливими регіонами. Всі країни Центральної Азії зацікавлені портами і товарами Пакистану, Індії та Ірану, новими споживачами третіх у світі запасів газу географічно ізольованого Туркменістану, альтернативними шляхами експортування нафти Казахстану тощо. Афганістан, точніше його територія, може у цьому допомогти.

Що стосується планів України щодо Афганістану, то варто зауважити, що Україна хоче допомогти НАТО виводити війська з Афганістану. Оскільки 10 лютого 2013 року, під час засідання Робочої групи з питань транспорту та перевезень Логістичного комітету НАТО, в засіданні якої взяли участь представники Міністерства інфраструктури України та національної компанії-перевізника «Пласке», які презентували українські можливості щодо вивезення з території Афганістану вантажів Міжнародних сил сприяння безпеці під проводом НАТО, що завершують свою місію в цій країні. «Організація та здійснення транзиту вантажів МССБ через територію України викликала зацікавленість в НАТО, насамперед з точки зору географічного розташування нашої держави та її потужного транспортно-логістичного потенціалу», - зазначили у місії[19].

Наголошується, що презентація українського проекту відбулася на виконання положень Угоди (у формі обміну листами) між Кабінетом міністрів України та Організацією Північноатлантичного договору стосовно транзитного перевезення територією України вантажів для забезпечення Міжнародних сил сприяння безпеці на території Ісламської Республіки Афганістан.

Крім того, в місії також повідомили, що в другій половині дня відбулося засідання Північноатлантичної ради НАТО за участю країн-контрибуторів Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані на рівні послів. Учасники заходу обговорили поточний стан та перспективи завершення передачі місцевій владі відповідальності за безпеку в країні, питання виведення Міжнародних сил сприяння безпеці з Афганістану до кінця 2014 року, а також надання підтримки Національним силам безпеки Афганістану після 2014 року.

«Виступаючи під час засідання, глава Місії України при НАТО, посол Ігор Долгов підкреслив, що Україна, як послідовний учасник зусиль із підтримання миру та безпеки в світі, братиме участь в операції МССБ в Афганістані до її завершення». Як повідомлялось, США і НАТО планують остаточно вивести з Афганістану свої військові контингенти в 2014 році [78].

До кінця 2014 року Афганські національні сили безпеки цілком перебрали на себе відповідальність за гарантування безпеки свого народу і країни, і місію Міжнародних сил сприяння безпеці було завершено. Це прагнення поділяли як президент Афганістану Карзай, який після свого переобрання на пост президента у 2009 році висловився на підтримку завершення місії МССБ, так і міжнародна спільнота, включно з НАТО[67].

Процес переходу повноважень до афганських органів влади розпочався в 2011 році. Звідтоді МССБ поступово перейшли від ведення бойових дій до виконання завдань із стимулювання розвитку, зосереджених на навчанні, консультативній допомозі та підтримці афганських партнерів для того, аби вони остаточно перебрали на себе відповідальність за гарантування безпеки в країні і вдалося завершити перехідний період.

Виведення військ МССБ здійснювався паралельно із досягненням прогресу на шляху перехідного періоду та у цілковитій координації з афганськими властями. До кінця 2013 року Афганські національні сили безпеки стали спроможними виконувати провідну роль щодо гарантування безпеки по всій території країни. Виведення військ МССБ тривало до кінця перехідного періоду, запланованого на кінець 2014 року.

Та завершення місії МССБ у 2014 році не означало припинення співпраці між НАТО та Афганістаном. Під час зустрічі на вищому рівні в Чикаго 2012 році керівники Альянсу ухвалили рішення про запровадження нової місії НАТО після 2014 року, яка буде спрямована на навчання, надання консультативної допомоги і підтримку афганських сил. Це рішення НАТО і країн – партнерів підкріплене зобов'язанням із забезпечення довгострокової фінансової стабільності Афганських національних сил безпеки у рамках загальних зусиль міжнародної спільноти.

Планувалося, що ширше партнерство між НАТО і Афганістаном розвиватиметься і надалі в рамках Угоди про довгострокове партнерство, підписаній на Лісабонському саміті у 2010 році [23].

Заплановані заходи в рамках Угоди про довгострокове партнерство передбачали:

- заходи у галузі розвитку потенціалу, зокрема, військові освітні програми;
- інформування про негативний вплив корупції та сприяння ініціативам добросовісного врядування;
- допомога Афганістану у досягненні міжнародних стандартів авіаційної системи;
- підготовка в галузі планування на випадок цивільних надзвичайних станів і готовності до стихійних лих;
- заходи громадської дипломатії, спрямовані на поліпшення, розуміння НАТО в Афганістані.

З часом Довгострокове партнерство стало розвиватися з урахуванням зміни характеру місії НАТО в Афганістані та розвитку відносин НАТО – Афганістан.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ НА УРОКАХ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

3.1 Особливості методики викладання сучасної історії на уроках всесвітньої історії

Методика викладання всесвітньої історії значно змінилася в останні десятиліття під впливом нових освітніх концепцій, інноваційних технологій та трансформації самого історичного матеріалу. У цьому контексті важливо звернути увагу на ряд методичних та дидактичних аспектів, які визначають сучасне викладання цієї дисципліни.

Сучасні освітні реформи в Україні спрямовані на модернізацію методів і підходів до викладання історії, особливо у контексті всесвітньої історії, що охоплює період ХХ століття. У працях українських науковців, таких як О. Пометун та Г. Фрейман, зазначається, що основними принципами викладання історії у сучасних школах є активізація пізнавальної діяльності учнів та їхня самостійна робота з історичними джерелами і матеріалами [71]. Це підвищує мотивацію учнів до вивчення історії, оскільки стимулює їх критично осмислювати матеріал та формувати власні висновки щодо історичних подій.

Особливу увагу дослідники приділяють методам формування критичного мислення на уроках історії. О. Пометун у своїх дослідженнях підкреслює, що викладання історії має базуватися на концепціях «історичної компетентності», що включає не тільки знання фактів, але й уміння використовувати їх для аналізу та розуміння сучасних політичних і соціальних процесів [71]. У цьому контексті важливим є розвиток у школярів здатності до формування власної позиції щодо контраверсійних тем, таких як тоталітарні режими, світові війни, колоніалізм і деколонізація, що є важливими для розуміння історії ХХ століття.

У методиці викладання всесвітньої історії важливим є інтеграція різноманітних джерел інформації. Пометун зазначає, що успішне викладання

історії неможливе без використання різних типів джерел, таких як документальні фільми, карти, статистичні дані, а також первинні історичні джерела [71]. Це дозволяє учням не тільки сприймати інформацію на різних рівнях, але й формувати навички роботи з різними видами історичних матеріалів, що є важливим елементом сучасної історичної освіти.

Ще одним важливим аспектом викладання історії ХХ століття є питання міждисциплінарного підходу. У контексті всесвітньої історії цей період тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як політологія, соціологія, економіка, що дозволяє розширити історичний аналіз подій і побачити їх через призму різних наукових підходів. Сучасні методики мають враховувати міждисциплінарність та використовувати інтегративні форми викладання, такі як історико-економічні або історико-соціальні аналізи подій. Ці підходи допомагають учням розуміти глибинні причини та наслідки важливих історичних подій, що відбулися в ХХ столітті, таких як світові економічні кризи, революції, соціальні рухи.

Одним із важливих елементів методики викладання історії є також використання інтерактивних методів навчання. Це включає рольові ігри, дискусії, дебати, що дозволяють учням вільніше висловлювати свої думки і аналізувати історичні ситуації з різних точок зору. Водночас ці методи формують у школярів уміння працювати в команді та вести діалог. Як зазначає О. Пометун, інноваційні методи допомагають залучити учнів до активної пізнавальної діяльності, підвищуючи інтерес до вивчення історії та розвиток історичної свідомості.

У сучасних умовах важливу роль у викладанні всесвітньої історії відіграє також проблема формування у школярів медіаграмотності. ХХ і ХХІ століття стали періодами стрімкого розвитку засобів масової інформації, які відіграють важливу роль у формуванні суспільної думки та висвітленні історичних подій. Учні повинні навчатися критично оцінювати інформацію, яку вони отримують з різних джерел, зокрема медіа, та розрізняти факти від інтерпретацій або маніпуляцій. Це є важливим аспектом підготовки учнів до життя в

інформаційному суспільстві, де історичні події постійно переосмислюються та стають об'єктом різних інтерпретацій.

Таким чином, сучасна методика викладання всесвітньої історії, зокрема подій ХХ століття, повинна бути багатогранною, враховувати різні підходи та методи, які стимулюють критичне мислення, активну участь учнів у навчальному процесі та вміння працювати з різними джерелами інформації. Впровадження інтерактивних, міждисциплінарних та медіаграмотних підходів робить історичну освіту актуальною для сучасних учнів та допомагає їм краще зрозуміти складні історичні процеси минулого століття.

3.2 Використання документальних джерел як метод активного навчання

Документальні джерела є невід'ємною частиною історичної науки, оскільки дозволяють учням безпосередньо працювати з історичним матеріалом, що надає урокам історії більшої глибини та значущості. Використання документальних джерел не лише стимулює активну участь учнів у навчальному процесі, але й сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей і навичок інтерпретації історичних фактів.

Значення документальних джерел у навчальному процесі було неодноразово підкреслено українськими науковцями, зокрема О. Пометун, яка зазначає, що активне використання документів на уроках історії є одним із найефективніших методів підвищення зацікавленості учнів, оскільки дозволяє їм відчувати себе дослідниками, які безпосередньо стикаються з історією через автентичні матеріали. Такий підхід дозволяє учням краще зрозуміти сутність історичних процесів і подій, а також відчувати контекст епохи, в яку ці документи були створені.

Документальні джерела, за словами науковців, включають у себе різноманітні типи матеріалів, такі як офіційні державні документи, особисті листи, щоденники, мемуари, газети, судові справи, протоколи засідань і навіть

фотографії чи карти. Така різноманітність джерел дозволяє учням бачити історію з різних перспектив, адже документи відображають різні погляди та інтерпретації подій. Це, як зазначає І. Яковенко, сприяє розвитку у школярів навичок критичного мислення, оскільки вони змушені порівнювати, аналізувати та оцінювати достовірність інформації, яку отримують з різних джерел [80]. Учні навчаються не просто пасивно сприймати готову інформацію, а формувати власні висновки на основі аналізу документів.

Використання документальних джерел також сприяє підвищенню інтересу учнів до предмета історії, оскільки вони мають можливість працювати з матеріалами, які були створені безпосередніми учасниками або свідками подій. Це робить навчання більш реалістичним і живим, адже учні можуть «зануритися» у часи, які вивчаються, і подивитися на них через призму свідчень тогочасних людей. Викладання історії таким чином стає більш практико-орієнтованим і активним.

Особливо важливою є робота з документальними джерелами при вивченні складних та контроверсійних тем, таких як тоталітарні режими, світові війни, політичні репресії, що є невід'ємною частиною історії ХХ століття. Як відзначає Т. Ладиченко, учні, працюючи з документами, можуть краще зрозуміти політичні та соціальні процеси того часу, а також сформувані власне ставлення до подій, аналізуючи інформацію з різних джерел і порівнюючи їх з офіційними версіями [56]. Цей метод допомагає уникати однобокого підходу до вивчення історії та сприяє формуванню в учнів аналітичного мислення.

Окрім того, важливим аспектом використання документальних джерел є розвиток навичок роботи з першоджерелами. Т. Єфименко наголошує, що під час аналізу документів учні розвивають уміння читати між рядками, розуміти приховані смисли, а також визначати, які фактори могли вплинути на автора документа, такі як політичний чи соціальний контекст. Це сприяє розвитку в учнів вміння критично ставитися до інформації та формувати незалежні судження [49].

Крім цього, документальні джерела можуть використовуватися як основа для різних інтерактивних методів навчання. Наприклад, рольові ігри, під час яких учні беруть на себе ролі історичних персонажів, можуть базуватися на аналізі та інтерпретації документів. Це дозволяє не тільки краще засвоїти матеріал, але й глибше розуміти мотиви та обставини, що керували історичними діячами. Такі підходи були широко досліджені українськими науковцями і довели свою ефективність у підвищенні зацікавленості учнів у предметі [80].

Таким чином, використання документальних джерел на уроках історії є потужним інструментом для активізації навчального процесу та розвитку в учнів критичного мислення. Вони дозволяють школярам не лише краще засвоювати факти, але й розвивати навички роботи з інформацією, що є важливим у сучасному інформаційному суспільстві. Працюючи з документами, учні здобувають можливість зануритися в історичний контекст і самостійно аналізувати складні історичні події, що сприяє розвитку їхньої аналітичної та пізнавальної діяльності.

Інтерактивні форми роботи з документальними джерелами є важливим елементом сучасної методики викладання історії. Вони сприяють розвитку критичного мислення, формуванню вміння аналізувати інформацію та робити обґрунтовані висновки. До таких форм роботи можна віднести дебати, симуляції та тематичні дослідження, які дозволяють учням чи студентам не просто споживати інформацію, а активно брати участь у навчальному процесі.

Однією з ключових інтерактивних форм є дебати на основі аналізу документальних джерел. Цей метод дозволяє учасникам глибше розуміти історичні процеси через зіткнення різних точок зору. Дебати допомагають формувати навички аргументації та публічного виступу. Зокрема, як зазначає В. Молоткіна, «дебати на історичні теми сприяють поглибленню знань студентів через активну участь у процесі обговорення, а також розвитку критичного мислення» [63]. Використання документальних джерел у дебатах дозволяє учасникам оперувати фактичними даними та історичними джерелами,

що підвищує рівень обґрунтованості їхніх аргументів. Крім того, цей метод дає можливість учням краще зрозуміти різні погляди на ті чи інші події, порівняти їх та розвинути навички критичного аналізу.

Симуляції є ще однією ефективною інтерактивною формою роботи з документальними джерелами. Цей метод дозволяє відтворити конкретну історичну ситуацію або процес, в якому студенти грають певні ролі та намагаються приймати рішення на основі наявних документальних матеріалів. Симуляції забезпечують глибше занурення в історичний контекст, даючи можливість студентам безпосередньо брати участь у процесі відтворення історичних подій. Наприклад, симуляції засідань міжнародних організацій або переговорів на основі реальних документів дозволяють учням краще зрозуміти механізми прийняття рішень у складних історичних ситуаціях. Симуляції на основі історичних джерел допомагають студентам краще зрозуміти процеси прийняття політичних рішень і вплив цих рішень на подальший хід історії [72].

Інтерактивні форми роботи також включають тематичні дослідження, які дозволяють учням або студентам самостійно досліджувати конкретну тему на основі документальних джерел. Цей метод передбачає активну участь учнів у процесі збору інформації, аналізу та формулювання висновків. Тематичні дослідження можуть бути орієнтовані на конкретні події, періоди або історичні особистості, що дозволяє поглиблено вивчати окремі аспекти історії. За словами українського науковця С. Мусія, «тематичні дослідження сприяють формуванню в учнів навичок наукового дослідження та розвитку інтересу до самостійного вивчення історії» [64]. Документальні джерела в рамках тематичних досліджень допомагають студентам не лише опанувати фактологічну інформацію, але й навчитися аналізувати її в контексті історичних процесів.

Використання інтерактивних форм роботи з документальними джерелами на уроках історії або в університетських курсах робить навчальний процес більш цікавим, ефективним та сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Студенти не лише отримують можливість дізнаватися більше про історичні факти, але й

вчатися мислити критично, порівнювати різні точки зору, аналізувати джерела та самостійно робити висновки.

3.3 Структурування уроків із всесвітньої історії на основі аналізу документальних джерел про операцію НАТО в Афганістані

Операція НАТО в Афганістані стала однією з ключових подій сучасної історії. Її аналіз є важливим для глибшого розуміння міжнародних процесів і конфліктів, а також для викладання всесвітньої історії в школах. Використання документальних джерел дозволяє учням отримати не лише інформацію про хронологію подій, а й зрозуміти складні аспекти політики, безпеки та суспільних змін. Структурування уроків з урахуванням цих джерел робить навчання змістовнішим і більш інтерактивним.

Одним із основних завдань викладача є інтеграція різноманітних документальних матеріалів, які демонструють різні перспективи конфлікту. Важливо звертати увагу на офіційні документи, такі як резолюції ООН, заяви НАТО, звіти країн-учасниць операції, а також аналізувати матеріали, які висвітлюють погляди афганського суспільства. Це сприяє розвитку критичного мислення в учнів і допомагає їм оцінити події через призму різних точок зору.

До прикладу, розгляд резолюції ООН, яка стала підґрунтям для початку операції в Афганістані, дозволяє учням зрозуміти міжнародно-правові аспекти втручання. Важливо пояснити, як ця операція пов'язана з глобальною боротьбою проти тероризму після подій 11 вересня 2001 року.

Під час підготовки до уроків доцільно застосовувати різні типи документів:

- Офіційні звіти НАТО та урядові документи, які пояснюють стратегії операції.
- Медіарепортажі та інтерв'ю, що показують погляди очевидців та учасників подій.

- Аналітичні статті та дослідження, які висвітлюють вплив операції на регіональну та глобальну безпеку.

Такий підхід дає учням можливість побачити багатогранність конфлікту. Наприклад, аналіз інтерв'ю з військовими або свідчень біженців допомагає зрозуміти гуманітарні наслідки війни.

Для ефективного опрацювання джерел можна застосувати методіку групової роботи. Клас ділиться на групи, кожна з яких аналізує окремий документ:

- Група 1 досліджує міжнародно-правові аспекти через резолюції ООН.
- Група 2 аналізує стратегічні та військові аспекти через звіти НАТО.
- Група 3 розглядає гуманітарні аспекти через свідчення очевидців або матеріали Human Rights Watch.

Після аналізу кожна група презентує свої висновки, що сприяє обміну знаннями та формуванню ширшого розуміння подій.

Важливо також порушувати питання моральної правомірності операції, її впливу на цивільне населення та ефективності міжнародного втручання. Дискусії з учнями допоможуть розвинути навички формулювання аргументованих позицій і сприятимуть розумінню етичних викликів, пов'язаних із сучасними конфліктами.

Аналіз причин і наслідків операції НАТО в Афганістані має охоплювати як політичні, так і соціальні, військові та культурні аспекти. Наприклад:

- Причини: боротьба з тероризмом, стабілізація регіону, інтереси країн-учасниць.
- Наслідки: політична нестабільність в Афганістані, гуманітарна криза, переосмислення ролі НАТО в сучасному світі.
- Використання таких джерел, як виступи політичних лідерів і звіти урядів, дозволяє учням сформувати повну картину подій і оцінити їхній вплив на міжнародну політику.

Структурування уроків із всесвітньої історії на основі аналізу документальних джерел про операцію НАТО в Афганістані дає змогу створити

більш інтерактивний і змістовний навчальний процес. Учні не лише вивчають хронологію подій, а й здобувають навички критичного мислення, аналізу джерел і аргументованого обговорення. Такий підхід сприяє глибшому розумінню сучасних історичних процесів і їхньої ролі у формуванні глобального порядку.

ВИСНОВКИ

Вивчення геополітичного та історичного контексту втручання НАТО в Афганістан після терактів 11 вересня 2001 року дозволило чітко визначити основні причини, які спонукали міжнародну спільноту до активних дій на території Афганістану. Після терактів на території США геополітична ситуація змінилася, і НАТО, разом із США, отримало мандат для боротьби з тероризмом, а також для ліквідації режиму Талібан, який надавав укриття Аль-Каїді. Військове втручання в Афганістані стало частиною глобальної стратегії боротьби з тероризмом, де НАТО, як оборонний альянс, сприймав загрозу не лише для стабільності Афганістану, але й для безпеки всього міжнародного співтовариства.

Створення Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF) та передача операції під керівництво НАТО стало ключовим етапом інтеграції НАТО в афганську кризу. Спочатку ISAF мала обмежену місію щодо забезпечення безпеки в Кабулі, проте з часом роль операції значно розширилася, охопивши всю територію країни. Під керівництвом НАТО, ISAF здійснювала низку військових і гуманітарних місій, включаючи стабілізацію та підтримку демократичних процесів. Під впливом геополітичних змін, особливо після терактів 11 вересня, була необхідність посилення присутності НАТО в Афганістані для забезпечення глобальної безпеки, що в свою чергу вимагало повної передачі оперативного командування від окремих національних контингентів до НАТО.

Ключові етапи військових дій НАТО в Афганістані можна поділити на кілька основних фаз, кожна з яких мала значний вплив на ситуацію в країні. Перший етап, що розпочався одразу після терактів 11 вересня 2001 року, характеризувався оперативним втручанням США та союзників для усунення режиму Талібану та ліквідації Аль-Каїди, що діяла на території Афганістану. До 2003 року країна була фактично розділена на окремі зони впливу різних міжнародних сил, що забезпечували стабільність в основних регіонах, зокрема, в Кабулі. Основною метою в перші роки операції було забезпечення безпеки та

ліквідація терористичних осередків. Однак протягом наступних років ситуація в Афганістані залишалася нестабільною, зокрема, через спроби Талібану відновити свою присутність в країні та стабільно вести партизанську війну, зокрема на південь та на сході країни.

З початку 2006 року, з розширенням мандату Міжнародних сил сприяння безпеці (ISAF), НАТО стало більше залучене до безпосередніх бойових операцій на всій території Афганістану. Однією з ключових операцій, що вплинула на подальший розвиток ситуації, стала операція «Аконда» (2006–2007), що сприяла очищенню території від талібських сил, проте також супроводжувалася численними жертвами серед мирного населення. В наступні роки, попри численні військові операції, загальна безпека в країні залишалася проблемною. Протягом 2009–2011 років НАТО активно нарощувало присутність своїх військ у країні, що включало масштабні операції, такі як «Strike of the Sword» (2009) та «Panther's Claw» (2009). Ці операції, хоча й призвели до тимчасових успіхів у боротьбі з Талібаном, не змогли стабілізувати ситуацію в країні, оскільки Талібан та інші радикальні групи продовжували здійснювати серйозні напади на урядові та міжнародні сили. Крім того, значну роль у загостренні ситуації відігравала наркоторгівля та фінансування тероризму, що суттєво ускладнювало здійснення стабільності.

Процес завершення операції ISAF та передача відповідальності за безпеку афганським силам, що розпочався в 2011 році і тривав до 2014 року, став важливою віхою в історії афганської кампанії НАТО. Після 2011 року була розпочата поетапна передача контролю за безпекою в різних районах країни до афганських національних сил безпеки (АНС), зокрема, Афганської національної армії та поліції. Цей процес був складним, оскільки залежав від готовності та здатності афганських сил підтримувати порядок і безпеку на території, що перебувала під контролем численних воєнізованих груп та терористичних осередків. Однак цей перехід не був безперешкодним. Уряду Афганістану не вдалося повністю забезпечити стабільність і захист на всій території країни, зокрема через слабкість інститутів, корупцію та недостатню підготовленість

місцевих сил до ведення масштабних бойових операцій. Ключовим етапом цього процесу стали військові операції, спрямовані на зниження активності Талібану та інших радикальних груп в окремих провінціях, що вимагало значних зусиль з боку як НАТО, так і афганських сил.

Завершення місії ISAF та перехід до місії «Резолют Сапорт» в кінці 2014 року свідчить про перехід від військової підтримки до завдання з навчання та менторства афганських сил безпеки. Попри офіційне завершення активних бойових дій, НАТО залишило в Афганістані контингент для навчання та допомоги в організації безпеки, що мало довгострокову мету – забезпечити підтримку і контроль за розвитком афганських сил безпеки в умовах нестабільності та гібридних загроз. Тим не менш, за відсутності належної підготовки та підтримки з боку міжнародної спільноти, передача відповідальності за безпеку до афганських сил виявилася складною і потребувала додаткової підтримки з боку НАТО, США та інших партнерів.

Завершення місії НАТО в Афганістані, що мало місце в 2014 році, залишило значний політичний і соціальний слід як для самого Афганістану, так і для міжнародної спільноти. Політичні наслідки полягають, перш за все, у створенні нової ситуації для внутрішніх політичних сил Афганістану. Після виведення основних бойових підрозділів НАТО, Афганістану довелося зіткнутися з кризою легітимності центрального уряду, який ще не здобув повної стабільності та контролю над територією, оскільки наявність радикальних груп, таких як Талібан, продовжувала залишатися серйозною загрозою для політичної стабільності. Поряд із цим посилювалася корупція, а демократичні інститути, створені за підтримки міжнародних сил, часто не відповідали потребам населення, що поглиблювало політичну фрагментацію в країні. Соціальні наслідки завершення місії також не обмежуються лише внутрішньою політичною ситуацією. Важливими були питання біженців, внутрішньо переміщених осіб, низький рівень розвитку освіти, здоров'я та інфраструктури, які стали ще більш очевидними в умовах постійних нападів і терористичних актів, що руйнували соціальні структури. Також зафіксовано значне

розширення бідності та зростання соціальної напруги, що призвело до додаткової еміграції населення в інші країни.

Завершення місії НАТО в Афганістані мало також значний вплив на зміни в освітньому процесі, зокрема в контексті викладання історії у школах. Вивчення документальних джерел, які стосуються операції НАТО в Афганістані, дозволяє не лише детальніше вивчати конкретні історичні події, а й розвивати критичне мислення учнів. Використання таких джерел дозволяє дослідити різні точки зору на події, побудувати логічні зв'язки між факторами, що впливали на хід операції, а також допомагає зрозуміти наслідки, які ці події мали для міжнародних відносин, безпеки, політики та соціальної структури в Афганістані. Оскільки багато документів з цієї теми мають конфліктні інтерпретації, робота з ними сприяє формуванню в учнів умінь оцінювати різноманітні джерела, а також відокремлювати факти від інтерпретацій, що є важливою складовою розвитку критичного мислення.

Дослідження методики викладання сучасної історії з використанням документальних джерел показує, що ефективно навчання історії має бути зорієнтоване на розуміння учнями не лише фактів, але й контексту, в якому ці факти мали місце. Структурування уроків із всесвітньої історії на основі аналізу документальних джерел дозволяє учням не тільки ознайомитися з конкретними подіями, але й сприяє розвитку їхнього аналітичного мислення. Робота з різними джерелами, такими як офіційні звіти, публікації міжнародних організацій, свідчення очевидців, дозволяє учням створювати власне критичне ставлення до історичних подій, розуміти різноманіття підходів до їх інтерпретації, а також розвивати вміння ставити питання, оцінювати достовірність джерел і робити власні висновки.

Методика викладання сучасної історії на уроках всесвітньої історії, зокрема в контексті сучасних подій, таких як операція НАТО в Афганістані, повинна бути орієнтована на активне залучення учнів до процесу пізнання, розвитку їхніх аналітичних і критичних здібностей. Важливим аспектом є інтеграція сучасних історичних подій у загальний контекст світової історії, що

дозволяє учням не тільки зрозуміти, як конкретні факти співвідносяться з великими історичними процесами, але й осмислити глобальні наслідки цих подій для міжнародних відносин, безпеки та соціально-політичних структур. Викладання сучасної історії повинно враховувати не тільки академічні, але й громадянські компетенції учнів, допомагаючи їм формувати чітке розуміння того, як історія продовжує впливати на їхнє життя та майбутнє.

Використання документальних джерел як методу активного навчання має велике значення для розвитку критичного мислення учнів. Оскільки сучасні історичні події мають множинні точки зору та різні рівні інтерпретації, робота з документами дозволяє учням усвідомити важливість джерел, на яких базується історичний наратив. Аналізуючи офіційні звіти, новинні публікації, свідчення очевидців та інші документи, учні навчаються критично оцінювати факти, порівнювати різні джерела, виявляти упередженість або недоліки в представленій інформації. Такий підхід сприяє розвитку навичок самостійного збору і аналізу інформації, формує здатність робити власні висновки на основі аргументованих доказів, а також стимулює дискусії та обговорення серед учнів. Важливим елементом є також інтеграція таких документів у сучасний інформаційний контекст, коли учні повинні розуміти роль медіа та інших каналів комунікації у формуванні суспільної думки та політичних рішень.

Структурування уроків із всесвітньої історії на основі аналізу документальних джерел про операцію НАТО в Афганістані має сприяти формуванню в учнів здатності до глибокого аналізу історичних подій, здатності бачити різні аспекти однієї проблеми та оцінювати її з різних точок зору. Структура таких уроків повинна включати етапи збору та аналізу документів, дискусії щодо різних інтерпретацій подій, а також практичні завдання, що допомагають учням формулювати власні аргументи та висновки. Це дозволяє не тільки збагатити знання учнів, але й розвинути їхнє розуміння складних соціально-політичних процесів. Важливо, що через аналіз документів учні не тільки знайомляться з фактами, але й вчаться оцінювати їх вплив на сьогодення і майбутнє, що допомагає формувати в них активну громадянську позицію.

Таким чином, методика викладання сучасної історії через аналіз документальних джерел дає можливість не тільки навчити учнів фактам і подіям, а й розвивати у них навички критичного мислення, самостійного аналізу та оцінки інформації, що є надзвичайно важливим у сучасному світі, де вміння працювати з інформацією стає основним чинником успішної діяльності в будь-якій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Afghanistan: Worth the Cost. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the NATO Parliamentary Assembly, Luxemburg. 17 May. 2013 -|Last updated 22-May-2013 08:48. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_100598.htm?selectedLocale=en
2. Charter of the United Nations - Chapter VII: Action with respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression (Article 51) / adopted on 24 October 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>
3. Istanbul Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Press Release (2004)096 28 June 2004. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>
4. Monthly press conference by the NATO Secretary General. 05 Nov. 2012. Last updated 06-Nov-2012 13:20. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_91135.htm?selectedLocale=en
5. NATO 2022 STRATEGIC CONCEPT Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf
6. NATO Secretary-General Anders Fogh Rasmussen reviews an honor guard during a welcoming ceremony at the Presidential Palace in Kabul in December. January 25, 2010 18:44 URL: https://www.rferl.org/a/Interview_NATO_Chief_Discusses_Afghan_Mission/1939435.html
7. NATO Strategic Concept 1999 / approved at the NATO Summit in Washington, D.C., on 23-24 April 1999. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82783.htm

8. NATO Strategic Concept 2010 / approved at the NATO Summit in Lisbon, Portugal, on 19 November 2010.URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82783.htm
9. NATO will end its combat mission by the end of 2014 as planned, NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen told DW. International forces will, however, continue to offer support. November 6, 2012.URL: <https://www.dw.com/en/rasmussen-we-will-not-abandon-afghanistan/a-16357999>
10. North Atlantic Treaty (Washington Treaty) / signed in Washington, D.C., on 4 April 1949.URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82768.htm
11. Press conference by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen after the meeting of the NATO Ministers of Foreign Affairs with non-NATO ISAF contributing nations. 19 Apr. 2012. Last updated: 19 Apr. 2012 18:12. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_86299.htm
12. Press Conference by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer. 16 Jun. 2008 - 17 Jun. 2008|Last updated 25-May-2009 16:55. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/photos_55056.htm?selectedLocale=en
13. Resolution 1386 (2001) / adopted by the Security Council at its 4443rd meeting, on 20 December 2001.URL: <https://digitallibrary.un.org/record/454998?ln=en&v=pdf>
14. Resolution 1401 (2002) / adopted by the Security Council at its 4489th meeting, on 28 March 2002.URL: <https://digitallibrary.un.org/record/459515?ln=en&v=pdf>
15. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted at the NATO Summit in Lisbon 19 - 20 September 2002 / Офіційний сайт НАТО. URL: http://100.http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm
16. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/

17. Угода (у формі обміну листами) між Кабінетом Міністрів України та Організацією Північноатлантичного договору стосовно транзитного перевезення територією України вантажів для забезпечення операції Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) на території Ісламської Республіки Афганістан URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_020

Література

18. Afghanistan Lessons Learned Process. *North Atlantic Treaty Organization*. November 2021. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/12/pdf/2112-factsheet-afgh-lessons-en.pdf
19. Berni, M., & Hochuli, A. C. (2024). ISAF and European military transformation: German, Swedish and French counterinsurgency in Afghanistan, 2003–2014. *Comparative Strategy*, 43(2), 61–86. <https://doi.org/10.1080/01495933.2024.2317229>
20. Buckley Edgar. Invoking Article 5. *NATO Review*. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2006/06/01/invoking-article-5/index.html>
21. Chandra V. *The Unfinished War in Afghanistan 2001–2014*. New Delhi : Pentagon Press, 2015. 340 p. URL: https://idsa.demosl-03.rvsolutions.in/publisher/system/files/book/book_warinafghanistan.pdf
22. CORRUPTION IN AFGHANISTAN. Bribery as reported by the victims. *United Nations Office on Drugs and Crime*. January 2020. URL: <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan-corruption-survey2010-Eng.pdf>
23. Davis, R., Blockmans, S., Reid, R., Parto, S. et al., *Afghanistan and Central Asia – Prospects and challenges after withdrawal of NATO/ISAF forces*, European Parliament: Directorate-General for External Policies of the Union, Publications Office, 2014, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/64198>

24. Hamdam Shafiq. Чи варто було витратити гроші на Афганістан?*NATO Review*. 26 жовтня 2011. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2011/10/26/chi-var-to-bulo-vitrachati-grosh-na-afganstan/index.html>
25. Hasselbach Christoph, Finishing the job. *DW*. Brussels / October 10, 2012. URL: <https://www.dw.com/en/nato-holds-the-line-on-afghanistan/a-16296902>
26. ISAF nations affirm long-term commitment to Afghanistan.*North Atlantic Treaty Organization*. 3 April 2008. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2008/04-april/e0403g.html>
27. ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014). *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm
28. Laruelle, M., Peyrouse, S. and Boonstra, J., *The impact of the 2014 ISAF forces' withdrawal from Afghanistan on the Central Asian region*, European Parliament: Directorate-General for External Policies of the Union, European Parliament, 2014, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/49648>
29. Lieven A. An Afghan Tragedy: The Pashtuns, the Taliban and the State. *Global Politics and Strategy*. Volume 63, 2021. Issue 3. P. 7-36. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/00396338.2021.1930403?needAccess=true>
30. Lindley-French Julian 2009. ISAF, NATO and the Quest for Stability in Afghanistan, *GRIPS Discussion Papers 09-04*, National Graduate Institute for Policy Studies. URL: https://grips.repo.nii.ac.jp/?action=repository_action_common_download&item_id=1004&item_no=1&attribute_id=20&file_no=1
31. Mohammad Shafiq «Hamdam». Підтримка Афганістану: стратегічний вибір.*NATO Review*. 04 травня 2016. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2016/05/04/pdtrimka-afganstanu-strategchnij-vibr/index.html>
32. OHCHR in Afghanistan. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/countries/afghanistan/our-presence>

33. Palmer Diego A. Ruiz. The road to Kabul. *NATO Review*. 01 June 2003. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2003/06/01/the-road-to-kabul/index.html>
34. PalmerDiegoA. Ruiz. Діяльність НАТО в Афганістані, 2003-2021 роки: погляд планувальника. *NATO Review*<https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2023/06/20/dyal-nst-nato-v-afganstan-2003-2021-roki-poglyad-planuval-nika/index.html>
35. PalmerDiegoA. Ruiz. Діяльність НАТО в Афганістані, 2003-2021 роки: погляд планувальника. *NATO Review*. 20 червня 2023. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2023/06/20/dyal-nst-nato-v-afganstan-2003-2021-roki-poglyad-planuval-nika/index.html>
36. Reconstructing the Afghan National Defense and Security Forces: Lessons from the U.S. Experience in Afghanistan. September 2017. 259 p. URL: <https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/sigar-17-62-ll.pdf>
37. Riedel Bruce. Afghanistan outlook. DW. May 29, 2012. URL:<https://www.dw.com/en/i-dont-think-we-have-been-defeated/a-15982524>
38. Samar Sima, Dr. Афганістан: що пішло правильно, що пішло не так? *NATO Review*. 28 жовтня 2011. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2011/10/28/afganstan-shcho-pshlo-pravil-no-shcho-pshlo-ne-tak/index.html>
39. Shortland, N., Sari, H., & Nader, E. (2019). Recounting the Dead: An Analysis of ISAF Caused Civilian Casualties in Afghanistan. *Armed Forces & Society*, 45(1), 122–139. <https://www.jstor.org/stable/48609056>
40. Tellis AshleyJ. Creating New Facts on the Ground. Why the Diplomatic Surge Cannot Yet Produce a Regional Solution in Afghanistan. *Carnegie Endowment for International Peace*. BRIEF 91. 2011. May. URL: https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/afghan_policy.pdf
41. Warren, Tarn. (2010). ISAF and Afghanistan: The Impact of Failure on NATO's Future. 30. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA522047.pdf>

42. Zyla Benjamin, Grant Laura. Lessons from NATO's intervention in Afghanistan. *NDC Policy Brief*. No. 05 – March 2022. URL: <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1671>
43. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати втому від історії? *Історія в школах України*. 2009. № 4. С. 3-8.
44. Власов В. С., Кульчицький С. В. *Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.
45. Гриценко А. Теоретичні основи використання мультимедіа технологій у процесі викладання історії. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. №2 (65), травень 2019, С. 69–73. doi: 10.33310/2518-7813-2019-65-2-69-73
46. Гриценчук О. Реалізація громадянської освіти засобами ІКТ у міжнародній практиці. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2007. № 3. С.42-47.
47. Даниленко В., Смольницька М. *Історія України: рівень стандарту: підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти*. Київ: Генеза, 2019. 224 с.
48. Дементієвська Н. П. Стратегії розвитку навичок критичного мислення в учнів при оцінюванні ресурсів Інтернету. Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/33487253/>
49. Єфименко Т. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення історії та правознавства. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2007. № 7. С. 31-36.
50. Жаріков В. З досвіду використання мультимедійних технологій на уроках історії. *Історія України*. 2010. № 9. С. 13-15.
51. Задорожна Л.В. *Методика використання історичних документів на уроках історії України в загальноосвітній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02*. Київ, 2005. 19 с.

52. Зеленецький В. С., Ємельянов В. П. Концептуальні основи визначення категоріально-понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом. Харків : Кроссруд, 2006. 80 с.
53. Коляда І., Якущенко Ю. Методика формування уявлень про соціально-економічне життя при вивченні теми: «Економічна криза в Україні в другій половині 80-х рр. ХХ ст.». Історія в школі. 2018. №10-12. С. 55-65.
54. Кров і мільярди доларів: 20-річна війна НАТО в Афганістані добігає кінця. *Радіо Свобода*. 16 квітня 2021, 13:50 URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/usa-afghanistan-nato/31207112.html>
55. Ладиченко Т. Електронний педагогічний програмний засіб з історії – новий крок в оволодінні навчальним матеріалом. Історія в школах України. 2005. №4. С. 35-39.
56. Ладиченко Т. Компетентнісний підхід до вивчення історії на прикладах підручників з всесвітньої історії. Історія в рідній школі. 2020. № 6. С. 19-23.
57. Методика навчання історії в школі // О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. К., 2005. 328 с.
58. Мисан В. Час повернутися до історичних джерел. Історія України. 2009. № 21 (613). С. 14-18.
59. Могорита В.М. Писемне джерело як компонент шкільного підручника з історії України. Педагогічні науки. Збірник наукових праць. 2017. Випуск LXXIX. Т.1. С.35-39.
60. Мокрогуз О. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні історії. Науковий вісник Миколаївського державного університету: Збірник наукових праць. Випуск 24: Педагогічні науки / За заг. Ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. Миколаїв: МДУ, 2009. С. 76-87.
61. Мокрогуз О. П. Мультимедійна презентація в системі засобів навчання. Компютер у школі та сім'ї. 2009. № 8. С. 21-24.

62. Мокрогуз О. П. Робота з джерелами інформації на уроках історії. URL: <https://uahistory.co/lesson/teachers-guide-world-history-8-class-mokrogyz-2008/38.php>
63. Молоткіна, В. (2022). ІСТОРИЧНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ. Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація, (16), 107-129. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-16-107-129>
64. Мусій С. С. Робота з історичними джерелами як засіб формування критичного мислення учнів (практичний poradnik для вчителів та учнів). 2010. URL: http://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/5303/423981/sitepage_63/files/roboata_z_istorichnimi_dzherelami_.pdf
65. Найман О. Голокост в Україні (Історія України, 10 кл.). Історія в школі. 2019. №9-10. С. 43-49.
66. НАТО офіційно завершила свою 13-річну військову місію в Афганістані і оголосила про початок нового етапу підтримки афганських військ. 28 грудня 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/12/141228_nato_afghan_yg
67. Нікольський М. Операція «Анаконда» та її наслідки для НАТО <http://www.airwar.ru/history/locwar/afgan/anakonda/anakonda.html>
68. Новини НАТО. Випуск №2/2003// Відділ громадської дипломатії штаб-квартири НАТО. Брюссель, Бельгія. 2003. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2003/0303.pdf>
69. ООН пропонує МССБ розширити свою підтримку боротьби з наркотиками. Офіційний сайт НАТО. 03 Sep. 2008. Last updated 12-May-2009 10:26. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_43529.htm?selectedLocale=uk
70. Операції та місії НАТО http://www.nato.int/cps/ru/natolive/topics_52060.htm

71. Паливода О. Формування предметних компетентностей школярів шляхом використання історичних джерел. https://rmk-mv.blogspot.com/2018/01/blog-post_43.html
72. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії. Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання, 2012/1. С. 3-7. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pometun_Olena/Metodyka_rozvytku_krytychnoh_o_myslennia_na_urokakh_istorii.pdf
73. Румянцев В.Я. Робота з історичними джерелами. Викладання історії в школі. 2003. № 3. С. 38-41.
74. Сокур Л.А. До питання використання документів на уроках історії. URL: <http://intkonf.org/sokur-la-do-pitannya-vikoristannya-dokumentiv-na-urokakh-istoriyi/>
75. Судак І. І. Стратегічні пріоритети безпекової політики Канади на прикладі військової операції в Афганістані. *Проблеми міжнародних відносин* : [зб. наук. праць / наук. ред. Канцелярук Б. та ін.]. К. : КиМУ, 2014. Вип. 9. С. 92–110. URL: https://vmv.kyumu.edu.ua/series/vipusk9/pv_9.pdf
76. Ткаченко О., Грукач В., Ткаченко Т. Формування особистісних компетентностей учнів на уроках історії та правознавства шляхом залучення документальних джерел. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. № 4. С. 116-138.
77. Фуріна О.А. Організація діяльності учнів із різними джерелами історичних знань. URL: https://urok.osvita.ua/materials/edu_technology/37985/
78. Чирков С. Військова операція НАТО в Афганістані: вихід за межі традиційної зони відповідальності. *Політичний менеджмент*. 2011. №3. С. 170–177. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/chyrkov_viiskova.pdf

79. Шишкін І., Воронова О., Дацьо Т. (2023). Міжнародні відносини Україна – НАТО: сучасний стан і шляхи розвитку. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(3), 02. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.02>.
80. Як змінювався військовий контингент України в Афганістані. Слово і діло. Аналітичний портал. 19 серпня 2021, 20:30. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/19/infografika/svit/yak-zminyuvavsya-vijskovyj-kontynhent-ukrayiny-afhanistani>
81. Яковенко Г.Г. *Методика навчання історії: навчально-методичний посібник*. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с
82. Яковенко Г.Г. *Методика навчання історії: навчально-методичний посібник* / Г.Г. Яковенко. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakovenko_Halyna/Metodyka_navchannia_istorii_navchalno-metodychnyi_posibnyk.pdf?PHPSESSID=8iacqb8q6b5bink292sopktvj0